

บทที่ 5

สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด จังหวัดเพชรบุรี” ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์การศึกษาไว้ได้แก่

1. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด จังหวัดเพชรบุรี
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด จังหวัดเพชรบุรี
3. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด จังหวัดเพชรบุรี

โดยเพื่อให้ได้ตอบตามวัตถุประสงค์ดังกล่าว ในการศึกษาได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ดังนี้

สำหรับการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ที่หนึ่ง คือ “กระบวนการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด” ได้ศึกษาโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) การสัมภาษณ์กลุ่ม (Group Interview) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักที่สำคัญ (Key Informants) จำนวน 20 คน ซึ่งแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ

1. ปราชญ์ชาวบ้าน ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด จังหวัดเพชรบุรี จำนวน 8 คน
2. บุคคลผู้มีส่วนผลักดันให้ได้รับคัดเลือกเป็นศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 2 คน
3. ผู้ที่เคยเข้ารับการอบรมจำนวน 10 คน ใช้วิธีเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) โดยต้องเป็นผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับงานด้านเกษตรกรรม หรือมีอาชีพเป็นเกษตรกร

ในส่วนการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ที่สอง คือ “ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด” ได้ศึกษาจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักที่สำคัญ (Key Informants) จำนวน 20 คน ซึ่งแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ

1. ปราชญ์ชาวบ้านของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด จังหวัดเพชรบุรี จำนวน 8 คน
2. บุคคลผู้มีส่วนผลักดันให้ได้รับคัดเลือกเป็นศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 2 คน
3. ผู้ที่เคยเข้ารับการอบรมจำนวน 10 คน ใช้วิธีเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) โดยต้องเป็นผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับงานด้านเกษตรกรรม หรือมีอาชีพเป็นเกษตรกร

การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) โดยเข้าร่วมสังเกตวิธีการทำหน้าที่สื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ในการอบรมเกษตรกร วิธีการพัฒนากระบวนการสื่อสาร ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด จังหวัดเพชรบุรี และการทำกิจกรรมของชุมชนในพิธีสงฆ์หาลวง การทำบุญทุ่ง ประเพณีสงกรานต์ จากการศึกษาทั้งสามส่วน คือ เอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม จะช่วยให้สามารถวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาการสื่อสารองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด ได้อย่างชัดเจน

การวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ที่สาม คือ “ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาการสื่อสารองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด” ได้ศึกษาโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) การสัมภาษณ์กลุ่ม (Group Interview) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักที่สำคัญ (Key Informants) จำนวน 10 คน ซึ่งแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ

1. ปราชญ์ชาวบ้านของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด จังหวัดเพชรบุรี จำนวน 8 คน
2. บุคคลผู้มีส่วนผลักดันให้ได้รับคัดเลือกเป็นศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 2 คน

1. สรุปผลวิจัย

จากการศึกษาวิจัยตามระเบียบวิธีวิจัยต่างๆ ดังกล่าว สามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ดังต่อไปนี้

1.1 ชุมชนบ้านดอนผิงแดด และ ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด

ชุมชนบ้านดอนผิงแดด

บ้านดอนผิงแดดตั้งอยู่หมู่ที่ 5 ตำบลบางขุนไทร อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี ห่างจากตัวเมืองเพชรบุรีไปทางทิศตะวันออก ประมาณ 15 กิโลเมตร และห่างจากที่ว่าการอำเภอบ้านแหลมไปทางทิศใต้ประมาณ 6 กิโลเมตร

สภาพภูมิประเทศของหมู่บ้านเป็นที่ดอนโล่งๆ ล้อมรอบไปด้วยทุ่งนา และทุ่งหญ้า ดินมีความอุดมสมบูรณ์ จึงเหมาะแก่การทำการเกษตร เพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์ มีระบบน้ำชลประทานส่งน้ำจากแม่น้ำเพชรบุรีมาสำหรับการเกษตร แต่เมื่อถึงหน้าแล้งร้อนและแห้งแล้งมาก แต่พื้นที่เป็นที่โล่งจึงมีลมพัดโกรกตลอดเวลา

ชุมชนดอนผิงแดดคือลาวจากเมืองเวียงจันทน์ และเมืองพวน ที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย ครั้งแรกเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านโพธิ์การ้อง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี ในปี พ.ศ. 2438 ได้ย้ายมาตั้งถิ่นฐานใหม่ในตำบลบางขุนไทร โดยมารวมกันอยู่ที่หมู่ 5 บ้านดอนผิงแดด ด้วยเหตุว่าสภาพภูมิประเทศของหมู่บ้านในเวลานั้นเป็นที่ดอนโล่งๆ ล้อมรอบไปด้วยทุ่งนาและทุ่งหญ้า มีดินมะขามเทศและดินจามจุรีขึ้นอยู่บ้างประปราย ประกอบกับอาชีพของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านดอนผิงแดดส่วนใหญ่จะทำการทำนาข้าว จึงต้องตากแดดตากฝนกลางแจ้ง จากสภาพแวดล้อมดังกล่าวจึงเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านตากแดด” ณ ช่วงเวลานั้น ต่อมามีการพิจารณาชื่อหมู่บ้านและทำการเปลี่ยนแปลงเสียใหม่ แต่ยังให้คงความหมายเดิมเอาไว้ จึงเปลี่ยนเป็น “บ้านดอนผิงแดด” จนกระทั่งปัจจุบัน

ชาวบ้านดอนผิงแดด ส่วนใหญ่มีอาชีพด้านเกษตรกรรม มีผู้ทำนาประมาณ 60 หลังคาเรือน และส่วนหนึ่งรับจ้างทำนาเกลือ เนื่องจากอยู่ติดกับหมู่บ้านที่มีพื้นที่ทำนาเกลือ และอาจมีส่วนน้อยที่ลงทะเลเก็บหอยเครงขาย

หมู่บ้านดอนผิงแดด เป็นหมู่บ้านเล็กๆ ที่มีลักษณะของสังคมชนบท ประกอบกับคนในหมู่บ้านมักเกี่ยวพันกันเป็นลักษณะเครือญาติ และมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างสามัคคี มีการไปมาหาสู่กันอย่างสม่ำเสมอ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หรือการรับรู้ปัญหาต่างๆ จึงเกิดขึ้นอยู่เสมอ

ในหมู่บ้านนอกจากมีศาลาประจำหมู่บ้าน ที่ใช้เป็นจุดรวมของคนในหมู่บ้านเพื่อการประชุมหรืองานเชิงพิธีการแล้ว การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการรับรู้ปัญหาต่างๆ มีการใช้สภาของหมู่บ้านเป็นศูนย์รวม เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร

ชาวบ้านดอนผิงแดด มีความรักสามัคคีกันเป็นอย่างดี อีกทั้งยังรักษาประเพณีอันดีงามสืบต่อกันมา โดยจะมีประเพณีต่างๆ ทั้งแบบไทยและลาวผสมกันไป ประเพณีที่สำคัญแบบลาวของชาวดอนผิงแดด คือ ประเพณีส่งข้าหลวง ที่จัดขึ้นทุกปีในวันที่ 17 เมษายน และได้รับการสืบทอดอย่างเหนียวแน่นมากกว่า 100 ปี เป็นการเซ่นไหว้บรรพบุรุษที่ทำขึ้นในวันท้ายของเทศกาลสงกรานต์ นอกจากส่งพิธีข้าหลวงแล้วยังมีพิธีรดน้ำคำหัวให้ผู้สูงอายุในหมู่บ้านอีกด้วย อีกประเพณีทำในเดือนพฤษภาคมก่อนลงนา มีประเพณีทำบุญทุ่ง เพื่อเป็นการเซ่นไหว้ผีไร่ผืนาก่อนที่จะทำนา

เนื่องจากผู้คนชาวบ้านหมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด คือเชื้อสายลาวเวียงและลาวพวนที่ย้ายถิ่นฐานมาปักหลัก จึงเป็นเสมือนพี่น้องที่สืบสายสัมพันธ์ โยงใยกันในลักษณะเครือญาติ มีประเพณีอันดีงามผูกความสัมพันธ์เอาไว้ให้แนบแน่น คือประเพณีที่เชื่อในผี ในบรรพบุรุษ มีความเคารพต่อผู้อาวุโส มีน้ำใจต่อกัน ใช้ชีวิตในลักษณะสังคมชนบท ที่มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน รู้จักกันทั้งหมู่บ้าน และยังมีการขอแรงให้ช่วยทำงานได้ คนที่มีอาชีพเกษตรกรรมทำนาส่วนใหญ่อยู่ในช่วงวัยกลางคนขึ้นไป มีทักษะการสื่อสารในระดับพออ่านออกเขียนได้ เพราะโรงเรียนในหมู่บ้านมีเพียงระดับประถม ส่วนใหญ่ต้องออกมาประกอบอาชีพช่วยครอบครัว ผิดกับคนวัยทำงานตอนต้นรวมถึงเด็ก และวัยรุ่น ในปัจจุบัน ที่มีโอกาสทางการศึกษา จนถึงระดับวิทยาลัย มหาวิทยาลัย

ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด

ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด จังหวัดเพชรบุรี ตั้งอยู่เลขที่ 100/2 หมู่ที่ 5 ตำบลบางขุนไทร อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี มีพื้นที่ทั้งหมด 1 ไร่ สภาพโดยรอบเป็นท้องนา ทิศเหนือและตะวันตก ติดกับท้องนาของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ทิศตะวันออกและทิศใต้ ติดกับถนนของหมู่บ้าน

ภายในบริเวณที่ตั้งของศูนย์ฯ พื้นที่ใช้สอยหลักใช้เดิมบริเวณ 1 ไร่ โดยประกอบด้วย 1) อาคารแสดงสินค้าผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาปราชญ์ชาวบ้าน 2) เรือนพักอาศัยของผู้ดูแล 3) กระจกกระด้าง 4) โรงเรือนเลี้ยงไก่ชีวภาพ 5) ห้องน้ำ 6) โรงเรือนเลี้ยงหมูหลุม 7) โรงสีข้าวขนาดเล็ก 8) เตาเผาถ่านและทำน้ำส้มควันไม้ 9) อาคารเอนกประสงค์เพื่อใช้สำหรับการประชุม การอบรมเกษตรกร 10) บ่อเลี้ยงกบ 11) แปลงปลูกต้นไม้ 12) โรงเรือนสาธิตการผลิตไบโอดีเซล 13) นาชีวภาพสาธิต

ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด

ยุคเริ่มต้นเมื่อปี พ.ศ. 2550 มีปราชญ์ชาวบ้าน ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด ที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านแห่งนี้ จำนวน 11 คน ในปัจจุบันปราชญ์ชาวบ้าน ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด ในยุคก่อตั้งบางคน มีภารกิจมากมายจนไม่สามารถปลีกเวลามาร่วมกิจกรรม บางคนย้ายถิ่นฐาน และบางคนเสียชีวิต จึง ทำให้เหลือเพียง 8 คน ดังรายนามต่อไปนี้

1. นายชาญ ทับสี อายุ 53 ปี
2. นายบัวลอย พิมพามา อายุ 67 ปี
3. นายบุญส่ง เพชรพุก อายุ 65 ปี
4. นายพนม ธรรมวิชัยพันธ์ อายุ 61 ปี
5. นายประสิทธิ์ เกิดโกชน์ อายุ 56 ปี
6. นายไพฑูรย์ แก้วผลิก อายุ 67 ปี
7. นายสำราญ อ่วมอ้น อายุ 43 ปี
8. นายพิน เรียนรู้ อายุ 66 ปี

ทุกคนมีอาชีพเกษตรกร และมีองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์โดยเท่าเทียมกัน เพราะมีการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้กันในกลุ่ม อีกทั้งยังมีการทดลองสร้างปัจจัยชีวภาพ เพื่อใช้ทำ เกษตรอินทรีย์ร่วมกัน

จุดเด่นของปราชญ์ชาวบ้าน

ปราชญ์ชาวบ้าน ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีลักษณะเด่น ดังนี้

- 1) เป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ มีประสบการณ์ในวิชาชีพของตน
- 2) เป็นผู้มีความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ โดยแต่ละคนมีความเชี่ยวชาญในองค์ความรู้ที่แตกต่างกัน เกิดจากการลงมือปฏิบัติจนบังเกิดความสำเร็จ
- 3) เป็นผู้แสวงหาความรู้ และนวัตกรรม ชอบทดลอง ค้นคว้าด้วยตนเอง
- 4) เป็นผู้มีน้ำใจ พร้อมแบ่งปันความรู้ และการช่วยเหลือเกื้อกูล ให้กับทุกคน
- 5) เป็นผู้ที่เปิดเผย ไม่ปิดบัง ไม่มีลัทธิลคมใน เมื่อมีความรู้ ข้อมูล แนวคิด ความเห็น พร้อมที่จะบอกเล่า พุดคุย แจ้งให้คนอื่นรับทราบ ทั้งกับคนในชุมชนและนอกชุมชน
- 6) เป็นผู้มีความสามารถในการสื่อสารกับคนอื่น โดยการบอกเล่าเรื่องด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย การใช้สื่อประกอบ การสาธิต และการชี้แนะในระหว่างการทำทดลองปฏิบัติ

7) เป็นผู้ที่เล็งเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว เสียสละเวลา มีความมุ่งมั่นตั้งใจในการรวมตัวช่วยเหลือกัน และทำประโยชน์ให้ชุมชน

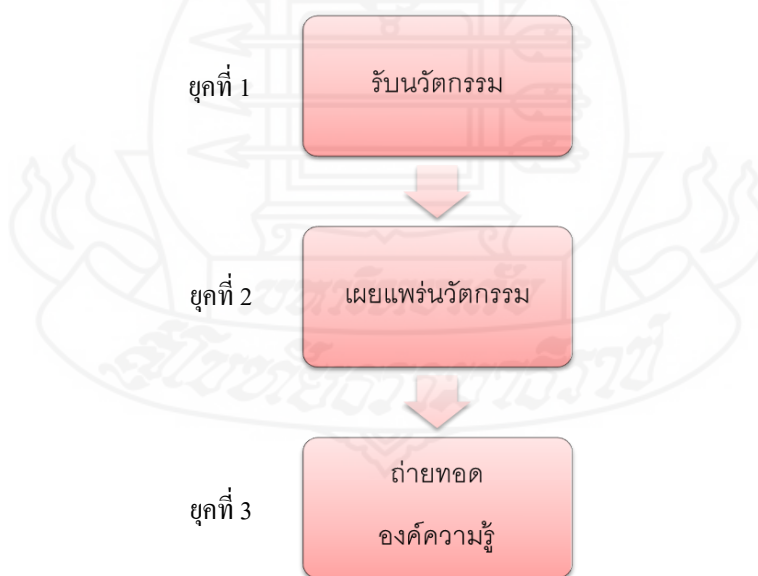
1.2 กระบวนการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของ ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด

จากการศึกษาในเรื่องกระบวนการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ ผู้วิจัยได้มุ่งไปที่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา โดยแบ่งออกเป็น 3 ช่วงเวลา คือ

ยุคแรก เป็นยุคของการได้รับนวัตกรรมด้านเกษตรอินทรีย์เข้ามาในชุมชน

ยุคที่สอง เป็นยุคที่เกิดการรวมกลุ่ม และมีการเผยแพร่รวนวัตกรรมด้านเกษตรอินทรีย์ภายในชุมชน และผลจากการรวมกลุ่มได้ส่งผลไปสู่การได้รับคัดเลือกให้เป็นศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ที่ต้องทำหน้าที่ถ่ายทอดองค์ความรู้

ยุคที่สาม เป็นยุคที่กลายเป็นผู้พัฒนาและถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ และวิธีเศรษฐกิจพอเพียงให้กับเกษตรกรจากชุมชนอื่นๆ ในจังหวัดเพชรบุรี ทำให้มีการพัฒนาวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ โดยการพัฒนาทั้งด้านความรู้และความสามารถทางการสื่อสารให้เพิ่มพูนมากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 5.1 แสดงพัฒนาการของกระบวนการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์
ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด

ทั้ง 3 ช่วงเวลา ปราชญ์ชาวบ้าน ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีการพัฒนาทั้ง “ความรู้” และ “ความสามารถทางการสื่อสาร” ไปพร้อมๆ กัน จากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่า ปราชญ์ชาวบ้าน มีกระบวนการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ ดังนี้

ยุคแรก การเป็นผู้รับนวัตกรรม

เริ่มต้นจากปี พ.ศ. 2545 เกษตรกรหมู่บ้านดอนผิงแดด มีอาชีพทำนาประมาณ 60 หลังคาเรือน ทั้งหมู่บ้านทำการเกษตรด้วยการใช้สารเคมี แล้วส่งผลให้เป็นหนี้สินมากมาย อีกทั้งยังส่งผลกระทบต่อสุขภาพร่างกาย จนชาวบ้านบางคนถึงขั้นล้มป่วย และหมู่บ้านข้างเคียงมีบางรายถึงแก่ชีวิต ด้วยพิษของสารเคมีที่ได้สัมผัส และสะสมไว้เป็นเวลานาน

นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด ตำบลบางขุนไทร อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี ในฐานะผู้นำชุมชนบ้านดอนผิงแดด ได้คิดหาทางแก้ปัญหาให้กับราษฎรในหมู่บ้าน โดยก่อนหน้านี้เคยได้รับข้อมูลเรื่องเกษตรอินทรีย์ ที่เชื่อว่าจะช่วยแก้ปัญหาได้ นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด จึงกลายเป็นผู้รับนวัตกรรมเข้ามาในหมู่บ้าน จากการศึกษา พบว่ามีการพัฒนาความรู้ และความสามารถทางการสื่อสาร ดังนี้

1. การพัฒนาความรู้

1.1 ปัจจัยนำเข้า (Input)

นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด มีเป้าหมายในการพัฒนาความรู้ เรื่องการทำเกษตรอินทรีย์ เพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินเกษตรกรลูกบ้าน เพราะเคยได้รับความรู้ มาว่าเกษตรอินทรีย์มีต้นทุนการผลิตต่ำกว่าเกษตรเคมี ภายใต้การของสนับสนุนสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร อาจารย์สุพรชัย มั่งมีสิทธิ์ จากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร พานายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด พร้อมกลุ่มเกษตรกรรวม 18 คน ไปดูงานและเข้ารับการอบรมความรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์ ที่ศูนย์ฝึกอบรมเกษตรธรรมชาติวิเศษ จังหวัดสระบุรี เรื่องเทคนิคการใช้ “อีเอ็ม (EM- Effective Microorganism)” ถือได้ว่าเป็นปัจจัยนำเข้าที่สำคัญในยุคแรก อีกทั้งยังมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับ อาจารย์สุพรชัย มั่งมีสิทธิ์ จากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร ที่นำความรู้ต่างๆ มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด อย่างต่อเนื่อง

1.2 การพัฒนา (Conversion Process)

นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด เคยรับรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์ มาก่อน เมื่อได้รับการอบรมเรื่องเทคนิคการใช้จุลินทรีย์ “อีเอ็ม” จากศูนย์ฝึกอบรมเกษตรธรรมชาติวิเศษ จังหวัดสระบุรี ได้มีการผสมผสานเข้ากับความรู้เดิมของตน เกิดความเข้าใจมากยิ่งขึ้น จึงได้ใช้ความรู้ทดลองทำปัจจัยชีวภาพ คือ “ปุ๋ย” จากจุลินทรีย์ แต่เนื่องจากไม่ได้ทำนา จึงทดลองด้วยการ

ปลูกผัก และใช้ปุ๋ยชีวภาพที่ผลิตขึ้นเองนั้น กับแปลงผักทดลอง ซึ่งได้รับผลดีเกินคาด ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของนายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด จึงพัฒนาจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลภายนอกชุมชน คือ อาจารย์สุพรชัย มั่งมีสิทธิ์ และจากการได้ลงมือปฏิบัติจริง ด้วยการทดลองปลูกผัก

1.3 ผลลัพธ์ (Output)

หลังจากทดลองได้ผลดีเกินคาด นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด ได้เปิดเผยความรู้ของตนเองต่อเกษตรกรทั้งหลายในหมู่บ้านดอนผิงแดด อย่างไม่ปิดบังความรู้ เพื่อหวังให้เกษตรกรในหมู่บ้านหันมาสนใจทำเกษตรอินทรีย์ แต่ไม่มีการบันทึกความรู้ใดๆ เป็นลายลักษณ์อักษร หรือแม้แต่การบันทึกด้วยสื่ออื่นๆ ใช้วิธีการจดจำ และสื่อสารโดยการเล่าสู่กันฟัง

จากเป้าหมายการแสวงหาความรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์ เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาหนี้สินของเกษตรกรภายในหมู่บ้านดอนผิงแดด ของนายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด บรรลุเป้าหมายในการพัฒนาความรู้ ผู้การปฏิบัติงานเห็นผลเชิงประจักษ์ แต่การยอมรับปฏิบัติของเกษตรกรยังไม่เกิดขึ้น เป้าหมายสุดท้ายคือการแก้ปัญหาหนี้สินด้านนี้ จึงไม่บรรลุตามวัตถุประสงค์

2. ความสามารถทางการสื่อสาร

2.1 ความรู้

นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด มีความรู้เกี่ยวกับผู้รับสารเป็นอย่างดี เพราะเป็นชาวบ้านในหมู่บ้าน ที่มีความคุ้นเคย ทุกคนมีปัญหาเดียวกัน คือ เรื่องหนี้สิน จึงรู้ว่าผู้รับสารต้องการฟังเรื่องอะไร อีกทั้งรู้ว่ากระบวนการแก้ปัญหาเรื่องหนี้สินเกษตรกร ต้องอาศัยระยะเวลา การกำหนดวัตถุประสงค์ในการสื่อสารจึงมีความแตกต่างกัน บางคนเพียงเพื่อให้เกิดการรับรู้ บางคนที่มีความรู้อยู่บ้างแล้ว ต้องสื่อสารเพื่อสร้างความมั่นใจ ขณะที่บางคนไม่ยอมรับต้องสื่อสารเพื่อโน้มน้าวให้เปิดใจ ช่องทางการสื่อสาร และวิธีการควรทำอย่างไร นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด มีความเข้าใจเป็นอย่างดี

2.2 ทักษะการสื่อสาร

นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด มีการใช้สื่อหลัก 2 อย่าง คือ “สื่อบุคคล” และ “สื่อวัตถุ” โดยสื่อบุคคลนั้นอาศัยตัวเองเป็นสื่อในการนำเสนอข้อมูลความรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์ที่มั่นใจว่าช่วยลดต้นทุนเพื่อแก้ปัญหาหนี้สินได้ และโน้มน้าว ให้เกษตรกรเข้ามาเป็นแนวร่วม

ส่วนสื่อวัตถุ อาศัยการนำผักที่ปลูกด้วยตนเอง ไปแจกจ่ายให้กับลูกบ้าน เป็นการสื่อสารในเชิงสัญลักษณ์เพื่อให้รับรู้ถึงประสิทธิภาพของเกษตรอินทรีย์ โดยหวังผลคือ “ความ

เชื่อมั่น” โดยเข้าใจว่าผู้ที่ตนสื่อสารด้วย คือ เกษตรกร ดังนั้น เนื้อหาสารที่ส่งออกไปจึงเป็นเนื้อหาสารที่ง่ายต่อความเข้าใจ ใช้วิธีการพูดคุยเล่าสู่กันฟังด้วยภาษาที่ง่าย ชี้ให้เห็นถึงผลดีของเกษตรอินทรีย์ ที่ประหยัดต้นทุน และจะนำไปสู่การลดหนี้สินได้อย่างไร

ด้วยทักษะด้านการฟัง ที่พร้อมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับทุกคน พร้อมทักษะการคิดวิเคราะห์ ความอ่อนน้อมถ่อมตน พร้อมให้คำแนะนำกับทุกคน อีกทั้งใช้วิธีการสื่อสารในลักษณะของการเล่าสู่กันฟัง และเลือกที่จะลงมือทำให้ดูเป็นตัวอย่าง นอกจากผู้รับสารสามารถประจักษ์ด้วยตนเองแล้ว ยังเกิดความสนใจใคร่รู้ข้อมูลเพิ่มเติมอีกด้วย

2.3 กลยุทธ์การสื่อสาร

กลุ่มเป้าหมายของการสื่อสารในยุคแรก เป็นกลุ่มชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด ที่มีอาชีพทำนา โดยมีเป้าหมายที่ต้องการ คือ การสร้างแนวร่วม ที่มีความเห็นคล้อยตามในแนวทางเกษตรอินทรีย์ เพื่อจะได้ใช้เป็นกลุ่มพลัง ช่วยผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ทำให้คนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านยอมรับ โดยนายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด ใช้ตนเองเป็น “สื่อบุคคล” เพื่อเข้าถึงบุคคลเป้าหมาย ด้วย 3 ช่องทางหลัก คือ

ก) *บุกถึงบ้าน* เป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล เพื่อพูดคุยซักชวน ทำความเข้าใจ
 ข) *คุยผ่านสภาคาแฟ* เป็นการสื่อสารกับกลุ่มเล็ก เพื่อสร้างการรับรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์ เมื่อมีใครแสดงความสนใจ ก็ใช้วิธีการบุกถึงบ้านเพื่อให้ข้อมูล

ค) *ใช้ผักเป็นสื่อ* เป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลที่ต้องการสื่อความหมายประสิทธิภาพของเกษตรอินทรีย์ โดยการให้เห็นผลเชิงประจักษ์

นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด มีการใช้กลยุทธ์ในการสื่อสารเพื่อให้บรรลุผลตามที่ต้องการ โดยกลยุทธ์ที่ใช้ มีดังนี้

ก) *จุดประกาย* ใช้ช่องทางการสื่อสารแบบเคาะประตูบ้าน เพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับประโยชน์ของเกษตรอินทรีย์ ว่าช่วยลดต้นทุน ซึ่งจะนำไปสู่การลดปัญหาหนี้สินได้

ข) *ชวนไปดู* โดยใช้คำว่า “ชวนไปเที่ยว” มีเป้าหมายคือชวนไปอบรม เพราะทราบดีว่า หากกล่าวถึงการฝึกอบรม จะทำให้ไม่มีคนอยากไป

ค) *เล่าสู่กันฟัง* เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้รับข้อมูลความรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์ โดยอาศัยช่องทางสภาคาแฟเป็นที่ส่งสาร ใช้วิธีสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ เพราะรู้ว่ากลุ่มเป้าหมายไม่ชอบฟังเรื่องแบบเป็นทางการ

ง) *ทดลองให้เห็น* จากการใช้กลยุทธ์เล่าสู่กันฟัง พบว่าปัญหาเกิดจากความไม่เชื่อมั่นว่าเกษตรอินทรีย์จะสร้างผลผลิตได้มากเท่าการทำเกษตรเคมี กลยุทธ์ “ทดลองให้เห็น” ใช้เพื่อจูงใจข้อสงสัย ด้วยการทดลองปลูกผักตามแนวทางเกษตรอินทรีย์ให้ดู

3. ผลของการสื่อสารที่มีต่อผู้รับสาร

ผลของการสื่อสารของนายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแค ได้สร้างความรู้ให้กับกลุ่มชาวบ้านที่เป็นเกษตรกร แต่ทุกคนไม่เชื่อมั่น ว่าการทำเกษตรอินทรีย์ จะให้ผลผลิตเทียบเท่าเกษตรเคมี เมื่อใช้การสื่อสารด้วย “ผัก” ที่แสดงถึงผลสำเร็จของเกษตรอินทรีย์ สามารถเปลี่ยนแปลงทัศนคติของเกษตรกรได้ 1 ราย คือ นายพิน เรียนรู้ ดังนั้น ความพยายามในการสื่อสาร เพื่อโน้มน้าวให้เกษตรกรในหมู่บ้านดอนผิงแค หันมาทำเกษตรอินทรีย์ ยังไปไม่ถึงขั้นมีผู้ยอมรับปฏิบัติ

ภาพที่ 5.2 แสดงถึงกระบวนการสื่อสารในยุคแรก

ยุคที่สอง การเป็นผู้เผยแพร่วัฒนธรรม

หลังจากที่นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด ได้รับนวัตกรรมด้านการเกษตรอินทรีย์เข้ามาในชุมชนแล้ว ได้ทำการพัฒนาความรู้ด้วยตนเอง โดยการทดลองปลูกผักจนได้ผลดี และมีความพยายามในการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวให้เกษตรกรในหมู่บ้านยอมรับ แต่มีผู้สนใจเพียงคนเดียว คือนายพิน เรียนรู้ ซึ่งได้แสดงความจำนงขอเข้ารับการอบรมในรุ่นที่ 2 เรื่อง จุลินทรีย์ ที่ศูนย์ฝึกอบรมเกษตรธรรมชาติวิเศษ จังหวัดสระบุรี

เมื่อสิ้นสุดการอบรม นายพิน เรียนรู้ กลับมาเปลี่ยนระบบการทำนาเป็นเกษตรอินทรีย์ทั้งหมดทันที เนื่องจากการไปอบรม ทำให้เกิดความเชื่อถือศรัทธา ผลจากการเปลี่ยนแปลง นายพิน เรียนรู้ ได้รับผลผลิตที่ดีมากกว่าเดิม ต้นทุนลดลงอย่างเห็นได้ชัด เป็นผลเชิงประจักษ์ต่อเกษตรกรคนอื่นๆ ในหมู่บ้าน จนทำให้มีเกษตรกรยินยอมเข้าร่วมกับนายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด จนสามารถจัดตั้งกลุ่มเกษตรจุลินทรีย์ บ้านดอนผิงแดด และช่วยกันเผยแพร่วัฒนธรรมด้านเกษตรอินทรีย์ภายในชุมชน จนกระทั่งสำนักงานเกษตรจังหวัดเพชรบุรีทราบข่าว ได้ส่งเจ้าหน้าที่มาเก็บข้อมูลของกลุ่มเพื่อเป็นฐานข้อมูล และหาทางส่งเสริม

กระทั่งปี พ.ศ. 2550 กลุ่มเกษตรจุลินทรีย์ บ้านดอนผิงแดด ได้ถูกส่งชื่อเข้ารับการคัดเลือกให้เป็นศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน และผ่านการคัดเลือก จากผลการศึกษาพบว่า ในยุคที่สองนี้ปราชญ์ชาวบ้าน เริ่มรวมตัวกันเป็นกลุ่ม มีการพัฒนาด้านความรู้ และความสามารถในการสื่อสาร เพิ่มขึ้น ดังนี้

1. การพัฒนาความรู้

1.1 ปัจจัยนำเข้า (Input)

เป้าหมายในการพัฒนาความรู้ในยุคที่สองนี้ มีเป้าหมายในเรื่องการพัฒนาความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ เน้นที่การใช้จุลินทรีย์มาสร้างปัจจัยชีวภาพ เช่น ปุ๋ย สอร์โม่โนพืช และมุงความสำเร็จด้านผลผลิต จากการใช้ปัจจัยชีวภาพเหล่านั้น แกนนำของกลุ่มเกษตรจุลินทรีย์ บ้านดอนผิงแดด มีการพัฒนาความรู้ โดยมีปัจจัยนำเข้าด้านความรู้จาก 6 ช่องทาง คือ การเข้ารับการอบรม การศึกษาดูงาน การแลกเปลี่ยนความรู้กันภายในกลุ่ม การแลกเปลี่ยนความรู้กับบุคคลภายนอกกลุ่ม การศึกษาจากการอ่าน การลงมือทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง

1.2 การพัฒนา (Conversion Process)

แกนนำกลุ่มเกษตรจุลินทรีย์ บ้านดอนผิงแดด ต้องปรับกระบวนการทัศน์จากการทำเกษตรเคมีที่เคยชิน มาสู่การทำเกษตรอินทรีย์ตามความรู้ใหม่ เปลี่ยนจากการใช้สารเร่ง ใช้ปุ๋ยเคมี สอร์โม่โนเร่งส่วนต่างๆ ของพืช สู่การนำความรู้เกษตรอินทรีย์ที่ได้รับจากการอบรมมาใช้อย่าง

จริงจัง และยังได้ใช้ความรู้เพื่อการเผยแพร่วัฒนธรรมเกษตรอินทรีย์ ให้กับเกษตรกรอื่นๆ ในหมู่บ้าน เพื่อหวังผลโน้มน้าวให้เกษตรกรในหมู่บ้าน หันมาเดินตามแนวทางเกษตรอินทรีย์ด้วยกัน

กลุ่มเกษตรจุลินทรีย์ บ้านคอนฝิงแดด มีการพัฒนาความรู้ให้เพิ่มขึ้นร่วมกัน โดยใช้กระบวนการทดลอง และกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นสำคัญ ด้านการทดลองนั้น มีการร่วมกันทดลองผลิตปัจจัยชีวภาพสูตรต่างๆ แบ่งปันกันไปใช้ แล้วนำผลการใช้งานมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน

1.3 ผลลัพธ์ (Output)

แกนนำกลุ่มเกษตรจุลินทรีย์ บ้านคอนฝิงแดด มีความพยายามอย่างสูงในการเผยแพร่วัฒนธรรมเกษตรอินทรีย์ ด้วยการเปิดเผยความรู้ของตนเองต่อเกษตรกรทั้งหลายในหมู่บ้าน คอนฝิงแดด ทั้งทางตรงและทางอ้อม มีการคิดกลยุทธ์เพื่อการสื่อสาร โดยหวังให้เกษตรกรในหมู่บ้านหันมาสนใจทำเกษตรอินทรีย์ แต่ไม่มีการบันทึกความรู้ให้เป็นลายลักษณ์อักษร มีการบันทึกด้วยภาพถ่ายบ้าง แต่มิได้จัดระบบข้อมูลภาพให้เป็นสารสนเทศ ที่สามารถบอกเล่าเรื่องราว หรือสามารถเข้าถึงได้ง่าย แกนนำใช้วิธีการจดจำ และสื่อสารโดยการเล่าสู่กันฟัง

จากเป้าหมายในการพัฒนาความรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์ โดยเน้นไปที่การใช้จุลินทรีย์มาสร้างปัจจัยชีวภาพ เช่น ปุ๋ย สอร์โหมนพืช และมุ่งความสำเร็จด้านผลผลิตเมื่อนำปัจจัยชีวภาพที่ผลิตขึ้นเองไปใช้ พบว่าสามารถพัฒนาความรู้จนสามารถสร้างผลผลิตได้ดี มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตโดยหันไปทำเกษตรอินทรีย์ร้อยเปอร์เซ็นต์ หยุดการใช้สารเคมีโดยสิ้นเชิง มีการพัฒนาความรู้ในเรื่องการเพาะเลี้ยงจุลินทรีย์ด้วยตนเอง สามารถทำแบบครบวงจร ตั้งแต่การเสาะหา การเก็บจากป่า การเพาะเลี้ยง และการแปรรูปเพื่อใช้งาน

2. ความสามารถทางการสื่อสาร

2.1 ความรู้

กลุ่มแกนนำเกษตรจุลินทรีย์ บ้านคอนฝิงแดด มีความรู้ในการวิเคราะห์ผู้รับสาร เข้าใจความต้องการเป็นอย่างดี เนื่องจากความคุ้นเคยกับผู้รับสารซึ่งเป็นเกษตรกรชาวนา และเคยประสบปัญหาเดียวกันมา มีการกำหนดวัตถุประสงค์ในการสื่อสารให้แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และกลุ่มเป้าหมาย โดยมีวัตถุประสงค์ในการสื่อสารหลัก 3 ประการ คือ

ก) กระตุ้นให้เกิดความสนใจใคร่รู้ ใช้ในกรณีผู้รับสาร ไม่นั่นใจในเรื่องเกษตรอินทรีย์ การสื่อสารผ่านช่องทางสภากาแฟเป็นหลัก

ข) ให้ข้อมูลความรู้ ใช้ในกรณีผู้รับสาร เริ่มสนใจใคร่รู้ ใช้ช่องทางสื่อสารระหว่างบุคคล โดยการไปหาถึงบ้าน หรือชักชวนให้ไปสนทนากับกลุ่มแกนนำยังสถานที่นัดพบ

ก) ให้ทดลองมีประสบการณ์ตรง ใช้เพื่อสร้างประสบการณ์ตรงให้ผู้รับสาร โดยการขอแรงให้ช่วยผลิตปัจจัยชีวภาพ เช่น ช่วยกันทำปุ๋ยชีวภาพ แล้วมีการแบ่งปันให้นำไปทดลองใช้ ทำให้ผู้รับสารได้รับประสบการณ์ตรง แล้วเกิดความเชื่อมั่นต่อเกษตรกรอินทรีย์

แกนนำกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ บ้านคอนผิงแดด มีความเข้าใจในบริบทของชุมชน และสภาพสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ ซึ่งส่งผลต่อการเลือกวิธีสื่อสาร แหล่งกระจายข่าวที่สำคัญคือ “สภากาแฟ” กลุ่มแกนนำจึงใช้สภากาแฟเป็นช่องทางหลักในการส่งสารที่ต้องการ

2.2 ทักษะการสื่อสาร

กลุ่มแกนนำมีทักษะการใช้สื่อ โดยสื่อที่ใช้จะประกอบด้วย “สื่อบุคคล” และ “สื่อวัตถุ” ซึ่งในยุคนี้เป็นปัจจัยชีวภาพต่างๆ เช่น ปุ๋ยชีวภาพ หัวเชื้อจุลินทรีย์ ถูกนำมาประกอบเข้ากับ “สื่อกิจกรรม” เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้เกิดประสบการณ์ และเข้าใจเรื่องเกษตรกรอินทรีย์ได้ด้วยตนเอง สารที่ส่งไปยังผู้รับสารง่ายต่อความเข้าใจ ใช้วิธีการพูดคุยแบบเล่าสู่กันฟัง ใช้วิธีชักชวนไปช่วยผลิตปัจจัยชีวภาพต่างๆ เพื่อให้เรียนรู้เชิงปฏิบัติการ เกิดความเข้าใจได้ด้วยตัวเอง

แกนนำกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ บ้านคอนผิงแดด มีทักษะการรับฟัง พร้อมรับฟังคนอื่นแสดงความคิดเห็น โดยไม่แสดงการขัดแย้ง นำข้อมูลไปคิดวิเคราะห์ด้วยตนเอง สังคมความรู้จากการลงมือปฏิบัติ จึงมีความรู้ที่แฝงในตนเอง (Tacit Knowledge) สามารถให้คำปรึกษาแนะนำ การแก้ปัญหาในแนวทางปฏิบัติได้อย่างชัดเจน มีทักษะการโน้มน้าวใจ เพราะสามารถโน้มน้าวให้เกษตรกรในชุมชนหันมาเลือกวิถีปฏิบัติทำการเกษตรอินทรีย์ได้เกือบทั้งหมู่บ้าน ยกเว้นรายที่เช่าพื้นที่ทำนา ซึ่งเป็นคนนอกชุมชนมาเช่า

2.3 กลยุทธ์การสื่อสาร

กลุ่มเป้าหมายของการสื่อสารในยุคที่สอง เป็นเกษตรกรในหมู่บ้าน ซึ่งมีอาชีพทำนาเป็นหลัก เป้าหมายหลักของการสื่อสาร คือ การสร้างแนวร่วมของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ โดยช่องทางการสื่อสารใช้ “สื่อบุคคล” “สื่อวัตถุ” ประกอบกับ “สื่อกิจกรรม” ดังนี้

ก) สภากาแฟ เป็นช่องทางหลักที่สำคัญ ใช้สร้างความรู้ความเข้าใจ โดยมีเนื้อหาสาระที่สำคัญคือ “ความสำเร็จของเกษตรกรอินทรีย์”

ข) การเข้าหาถึงบ้าน เป็นช่องทางเพื่อเข้าถึงเกษตรกรคนที่ไม่นิยมการเสวนาในสภากาแฟ

ค) ใช้สื่อวัตถุ ให้เกิดการเรียนรู้โดยประสบการณ์ เช่น การให้ปุ๋ยชีวภาพไปทดลองใช้ ซึ่งสื่อวัตถุคือปุ๋ยชีวภาพได้ทำหน้าที่ส่งสารเรื่องประสิทธิภาพของเกษตรกรอินทรีย์ไปด้วย

ง) ใช้สื่อกิจกรรม ใช้โน้มน้าวผู้รับสาร ให้ยอมเข้ามารับฟังข้อมูลเรื่องเกษตรอินทรีย์แบบไม่รู้ตัวโดยการขอแรง เมื่อได้มาช่วยลงมือผลิตปัจจัยชีวภาพ การพูดคุยกันในระหว่างปฏิบัติงาน ทำให้ได้รู้ข้อมูลไปด้วย

แกนนำกลุ่มเกษตรอินทรีย์ บ้านคอนผิงแดด มีการใช้กลยุทธ์ในการสื่อสารเพื่อให้บรรลุผลตามที่ต้องการ ดังนี้

ก) เล่าสู่กันฟัง ใช้สื่อสารให้กลุ่มเป้าหมายได้รับข้อมูลความรู้เรื่องประสิทธิภาพของเกษตรอินทรีย์ เป็นการโน้มน้าวทางอ้อมให้เกิดความสนใจใคร่รู้ โดยอาศัยช่องทางสภากาแฟเป็นที่ส่งสาร

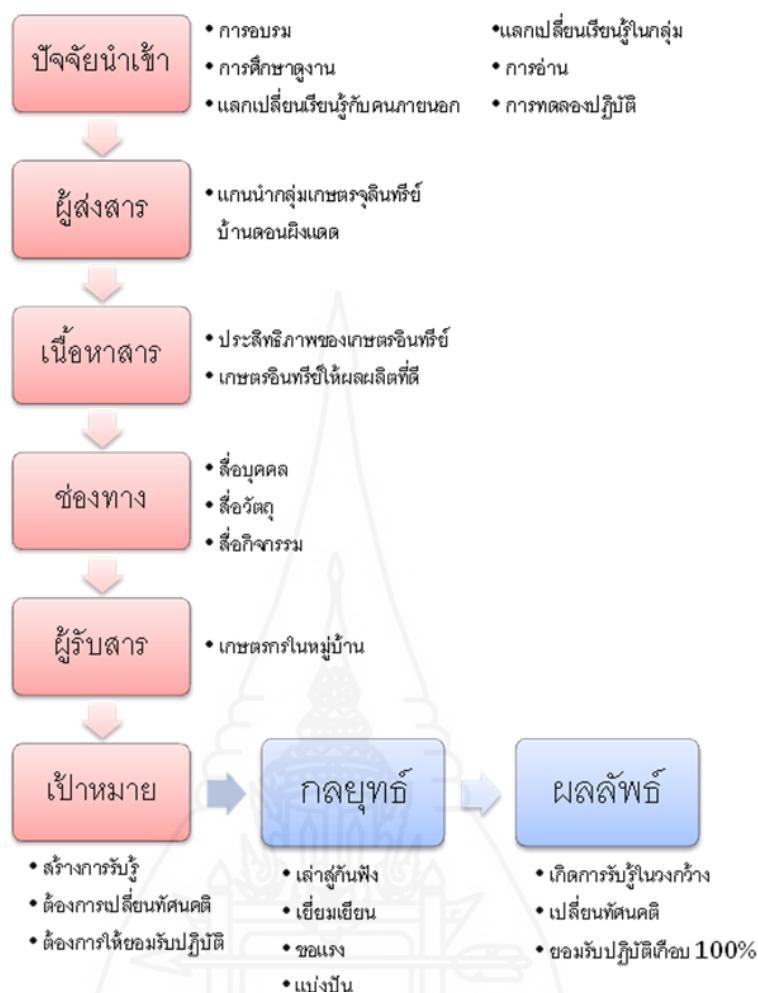
ข) เยี่ยมเยียน เนื้อหาสารแบบเดียวกันกับกลยุทธ์เล่าสู่กันฟัง สมาชิกในชุมชนบางคนไม่นิยมไปสภากาแฟ แกนนำใช้วิธีไปเยี่ยมเยียน แล้วสื่อสารระหว่างบุคคล

ค) ขอแรง ใช้สื่อสารให้กลุ่มเป้าหมายได้รับข้อมูลความรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์ขึ้นปฏิบัติ โดยอาศัยช่องทางสื่อกิจกรรม “ขอแรง” มาช่วยทำปัจจัยชีวภาพ

ง) แบ่งปัน เพื่อให้เกิดการทดลองใช้ปัจจัยชีวภาพด้วยตนเอง เพื่อขจัดปัญหาความไม่เชื่อมั่นต่อเกษตรอินทรีย์ในเรื่องผลผลิต โดยแบ่งปันปัจจัยชีวภาพให้ไปใช้

3. ผลของการสื่อสารที่มีต่อผู้รับสาร

แกนนำกลุ่มเกษตรอินทรีย์ บ้านคอนผิงแดด สามารถสื่อสารจนเกษตรกรในหมู่บ้าน เกิดความรู้ความเข้าใจเรื่องการสร้างปัจจัยทางชีวภาพต่างๆ และยังเข้าใจเรื่องการทำเกษตรอินทรีย์ว่าส่งผลดีอย่างไร ผลผลิตไม่ได้ลดลง ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของเกษตรกรในหมู่บ้านคอนผิงแดด ให้เกิดทัศนคติที่เป็นบวกต่อเกษตรอินทรีย์ เกิดความเชื่อมั่นทั้งในมิติของการลดต้นทุน และมิติของการเพิ่มผลผลิต จนมีการยอมรับปฏิบัติ เกษตรกรในหมู่บ้านคอนผิงแดด หันมาทำนาด้วยเกษตรอินทรีย์เกือบทั้งหมด ยกเว้นรายที่เช่าที่ทำนา ซึ่งเป็นบุคคลจากภายนอกชุมชน

ภาพที่ 5.3 แสดงกระบวนการสื่อสารในยุคที่สอง

ยุคที่สาม การเป็นผู้พัฒนาและถ่ายทอดองค์ความรู้

การรวมกลุ่มของเกษตรกรบ้านดอนผิงแดด เพื่อทำเกษตรอินทรีย์ จนกระทั่งสามารถก่อตั้งกลุ่มเกษตรอินทรีย์ บ้านดอนผิงแดด ขึ้นมา ส่งผลให้สำนักงานเกษตรจังหวัดเพชรบุรี ส่งเจ้าหน้าที่มาเก็บข้อมูลของกลุ่มเพื่อเป็นฐานข้อมูล และหาทางส่งเสริม จนปี พ.ศ. 2550 กลุ่มเกษตรอินทรีย์ บ้านดอนผิงแดด ถูกเสนอชื่อเข้าประกวด จนได้รับคัดเลือกให้เป็น “ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน” ของจังหวัดเพชรบุรี มีบทบาทหน้าที่ในการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ ให้กับเกษตรกรในจังหวัดเพชรบุรี และจังหวัดใกล้เคียง ทั้งยังต้องบูรณาการเรื่องวิถีเศรษฐกิจพอเพียง เพิ่มเข้าไปอีกด้วย

หน้าที่ถ่ายทอด “องค์ความรู้” และบทบาทใหม่ คือ การเป็น “ปราชญ์ชาวบ้าน” มีกลุ่มเป้าหมายหลักเป็นเกษตรกรจากชุมชนต่างๆ ทั่วจังหวัดเพชรบุรี และจังหวัดใกล้เคียง เช่น ราชบุรี ประจวบคีรีขันธ์ จากชวนากลายเป็นปราชญ์ชาวบ้าน ต้องทำหน้าที่นักสื่อสารเพื่อถ่ายทอด

องค์ความรู้ ให้คนอื่นรับรู้ เข้าใจ นำไปปฏิบัติ ดังนั้น การพัฒนาความรู้ และความสามารถทางการสื่อสาร ของปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด จึงต้องมีเพิ่มขึ้น ดังนี้

1. การพัฒนาความรู้

1.1 ปัจจัยนำเข้า (Input)

การกำหนดเป้าหมายเพื่อพัฒนาความรู้ในยุคที่สามนี้ สามารถแบ่งย่อยออกเป็น 3 ระยะ คือ 1) ระยะเริ่มต้นเป็นปราชญ์ชาวบ้าน 2) ระยะพัฒนาองค์ความรู้ 3) ระยะพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ ในแต่ละช่วงเวลา เกิดเป้าหมายการพัฒนาความรู้ที่เปลี่ยนแปลงไปตามช่วงเวลา กล่าวคือ

1.1.1 ระยะเริ่มต้นเป็นปราชญ์ชาวบ้าน คือ ช่วงเวลาหลังจากได้รับคัดเลือก ซึ่งมีเวลาประมาณ 3 เดือน ก่อนเริ่มปฏิบัติหน้าที่ปราชญ์ชาวบ้าน องค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์มีอยู่แล้ว แต่มีปัญหาเรื่อง “ทักษะการสื่อสาร” การพูดคุยหน้ากลุ่มคน ดังนั้น เป้าหมายการพัฒนาความรู้ในช่วงเวลานี้ คือ การพัฒนาความรู้ด้านการพูดคุยหน้ากลุ่มคน

1.1.2 ระยะพัฒนาองค์ความรู้ คือ ช่วงเวลาหลังจากได้ทำหน้าที่ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นวิทยากรอบรมเกษตรกรครั้งแรก ต้นปี พ.ศ. 2551 หันมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ และแนวคิดด้านเศรษฐกิจพอเพียงมากขึ้น ดังนั้น เป้าหมายการพัฒนาความรู้ในช่วงเวลานี้ คือ การพัฒนาความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ และวิถีเศรษฐกิจพอเพียง เป็นสำคัญ

1.1.3 ระยะพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ คือ ช่วงเวลาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2552 จนถึงปัจจุบัน ความรู้ที่ต้องการพัฒนา คือการทำให้ผู้เข้ารับการอบรมแต่ละรุ่น สามารถเข้าใจเนื้อหา และนำไปปฏิบัติได้จริง รวมทั้งไม่รู้สึกลำบากหรือท้อแท้ในระหว่างระยะเวลาอบรม 3 วัน 2 คืน ดังนั้น เป้าหมายการพัฒนาความรู้ในช่วงระยะเวลาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2552 จนถึงปัจจุบัน คือ การพัฒนากระบวนการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ ให้สามารถสร้างความรู้ ความเข้าใจ จนถึงขั้นนำไปปฏิบัติได้ “กระบวนการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้” จึงเป็นเป้าหมายการพัฒนา ที่ต้องพัฒนาทั้งความรู้และกลยุทธ์การสื่อสารให้บูรณาการสอดคล้องกันได้อย่างกลมกลืน

ในยุคนี้ ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีปัจจัยนำเข้าด้านความรู้จาก 8 ช่องทาง คือ

ก) การเข้ารับการฝึกหัด เรื่องทักษะการพูดคุยหน้ากลุ่มคน จากนายไตรพันธ์ คงกำเนิด หัวหน้ากลุ่มงานสารสนเทศการเกษตร สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดเพชรบุรี และมีการพาไปให้สัมภาษณ์ผ่านสื่อวิทยุท้องถิ่น เพื่อเป็นการเพิ่มพูนทักษะ

ข) การศึกษาดูงาน มีโอกาสศึกษาดูงานหลายแห่ง ทั้งที่เป็นศูนย์การเรียนรู้อื่นๆ และงานแสดงด้านการเกษตรต่างๆ

ค) การแลกเปลี่ยนความรู้กันภายในกลุ่ม มีการแลกเปลี่ยนความรู้กันภายในกลุ่มตลอดเวลา ทั้งเรื่องทั่วไป และแนวคิดเพื่อการพัฒนาปรับปรุงเนื้อหา เทคนิคการสื่อสาร

ง) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลภายนอกกลุ่ม มีการแลกเปลี่ยนความรู้กับอาจารย์สุพรรชัย มั่งมีสิทธิ์ จากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร และนายไตรพันธ์ คงกำเนิด หัวหน้ากลุ่มงานสารสนเทศการเกษตร สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดเพชรบุรี อาจารย์สุจิต โนคำ แม่ปิงเกษตรกรรมธรรมชาติ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ศูนย์การเรียนรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน ลุงทองเหมาะ แจ่มแจ้ง อำเภอสรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี เรื่องการทำเกษตรอินทรีย์เป็นระยะ และยังมีบุคคลกลุ่มต่างๆ ที่แวะเวียนมาเยี่ยมชมดูงานอีกด้วย

จ) การศึกษาจากการอ่าน ปราชญ์ชาวบ้านบางคน มีความสนใจหาความรู้เพิ่มเติม โดยการอ่านหนังสือ

ฉ) การลงมือทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง มีการนำความรู้ที่ได้จากการเป็นวิทยากรอบรม หรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลอื่น มาคิดพัฒนา ปรับปรุง แล้วนำไปทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง จนเกิดการพัฒนาองค์ความรู้ ทั้งด้านทักษะการสื่อสาร ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ และวิถีเศรษฐกิจพอเพียง มีความเข้าใจถ่องแท้ในวิธีการ ตลอดจนการแก้ปัญหา สามารถให้คำแนะนำได้เป็นอย่างดี

ช) การสร้างเครือข่าย ปราชญ์ชาวบ้าน มีโอกาสพบปะกับกลุ่มต่างๆ ทั้งผู้รับการอบรม ผู้แวะมาชมสถานที่ ผู้มาดูงาน สถาบันการศึกษาต่างๆ จึงเกิดเครือข่ายการเรียนรู้ ที่สามารถขอความช่วยเหลือด้านความรู้ต่างๆ

ซ) การใช้สื่ออินเทอร์เน็ต ปราชญ์ชาวบ้านบางคน มีความสนใจพัฒนาตนเองในการฝึกใช้สื่ออินเทอร์เน็ต เพื่อสื่อสารกับกลุ่มต่างๆ และแสวงหาความรู้

1.2 การพัฒนา (Conversion Process)

จากการศึกษาพบว่า ปราชญ์ชาวบ้าน มีการผสมผสานความรู้ใหม่เข้ากับความรู้เดิมอย่างกลมกลืน ซึ่งสามารถแยกเป็นความรู้ 3 ด้าน คือ

1.2.1 ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ เมื่อได้รับความรู้เพิ่มเติมจากหลากหลายช่องทาง ทำให้นำไปประยุกต์เข้ากับความรู้เดิมได้ดียิ่งขึ้น นำไปสู่ความเชี่ยวชาญในการแก้ปัญหา สามารถให้คำแนะนำกับคนอื่นได้ดี ทั้งยังสามารถประยุกต์ใช้งานได้มากมาย

1.2.2 ความรู้ด้านวิถีเศรษฐกิจพอเพียง ปราชญ์ชาวบ้าน มีวิถีปฏิบัติแบบเศรษฐกิจพอเพียงอยู่แล้ว เมื่อเติมความรู้ใหม่เข้าไป จึงเข้าใจได้ง่าย ประกอบกับมีธรรมชาติของการเป็นนักทดลองอยู่เดิม ทำให้มีการพัฒนาความรู้ด้านการทดลองสร้างผลิตภัณฑ์เพื่อลดรายจ่ายในครัวเรือน ได้มากมาย

1.2.3 ความรู้ด้านการสื่อสาร มีการพัฒนาความรู้ ด้วยกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และกระบวนการกลุ่มในลักษณะเพื่อนช่วยเพื่อน (Peer Assist) ทำให้มีการพัฒนาทักษะและความรู้ใหม่ๆ ในเรื่องการสื่อสารกับกลุ่มคนมากยิ่งขึ้น

ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีวิธีการพัฒนาความรู้ในยุคที่สามหลากหลายวิธี เมื่อวิเคราะห์จากความรู้หลัก 3 ด้าน คือ 1) ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ 2) ความรู้ด้านวิถีเศรษฐกิจพอเพียง และ 3) ความรู้ด้านการสื่อสาร การพัฒนาจะมีความแตกต่างกันไปตามช่วงระยะเวลา ที่แบ่งย่อยเป็น 3 เวลา คือ ระยะเริ่มต้นเป็นปราชญ์ชาวบ้าน ระยะพัฒนาองค์ความรู้ และระยะพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ โดยแต่ละช่วงเวลามีวิธีการ ดังนี้

1) ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์

(1) ระยะเริ่มต้นเป็นปราชญ์ชาวบ้าน

ไม่ค่อยมีการพัฒนามากนัก เพราะ มีองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์เป็นทุนความรู้เดิมอยู่แล้ว มีเรื่องต้องกังวลมากกว่า คือ เรื่องการพูดต่อหน้ากลุ่มคน

(2) ระยะพัฒนาองค์ความรู้

หลังดำเนินการอบรมรุ่นแรกผ่านไป เริ่มพบว่าองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์นั้น ควรมีการพัฒนาต่อไปอีก กระบวนการพัฒนาความรู้ในช่วงนี้ ใช้วิธีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลภายนอกกลุ่มมากขึ้น ประกอบกับมีโอกาสได้ไปศึกษาดูงาน แนวทางหลักที่ใช้พัฒนา คือ การทดลองปฏิบัติ เพื่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง

(3) ระยะพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้

มุ่งบูรณาการองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ ไปสู่วิธีการสื่อสารที่สามารถสร้างความเข้าใจให้ผู้เข้ารับการอบรม จนถึงขั้นสามารถนำไปปฏิบัติจริงได้ การพัฒนาความรู้ในช่วงเวลานี้ คิดถึงผลลัพธ์คือ ความรู้ ความเข้าใจ ความสามารถปฏิบัติได้จริง เป็นเป้าหมาย มีการพัฒนาวิธีการสื่อสาร กลยุทธ์ต่างๆ ในการสื่อสาร เริ่มมีการสร้างอัตลักษณ์ของวิทยากร มีการวางโครงสร้างของการอบรมอย่างเป็นระบบมากขึ้น มีการสร้างสื่อ (Media) ต่างๆ ทั้งสื่อดิจิทัล สื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออุปกรณ์สำหรับการสาธิต มีการออกแบบสื่อกิจกรรม เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรม ได้ทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง เป็นช่วงเวลาของการพัฒนาด้านการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ที่เน้นพัฒนาทั้ง “สื่อบุคคล” “สื่อวัตถุ” “สื่ออุปกรณ์” และ “สื่อกิจกรรม”

2) ความรู้ด้านวิถีเศรษฐกิจพอเพียง

(1) ระยะเริ่มต้นเป็นปราชญ์ชาวบ้าน

ความรู้ด้านนี้ยังไม่มีการพัฒนา เพราะยังอยู่ในช่วงปรับตัวเพื่อทำหน้าที่เป็นวิทยากรอบรมเกษตรกร

(2) ระยะพัฒนาองค์ความรู้

เริ่มพัฒนาองค์ความรู้ด้านวิถีเศรษฐกิจพอเพียง กระบวนการพัฒนาความรู้ในช่วงระยะเวลานี้ ใช้วิธีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลภายนอกกลุ่ม และพัฒนาความรู้ด้วยการทดลองปฏิบัติ

(3) ระยะพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้

มีการพัฒนาองค์ความรู้เพิ่มขึ้นอย่างมาก เริ่มเข้าใจวิถีเศรษฐกิจพอเพียงมากขึ้นว่า การหาหนทางลดรายจ่ายในครัวเรือน เป็นอีกมิติหนึ่งของเศรษฐกิจพอเพียง ไม่จำเป็นต้องใช้กับด้านเกษตรอย่างเดียว การประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง จึงออกมาในรูปแบบการหาทางลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น

กระบวนการพัฒนาความรู้ในช่วงเวลานี้ ใช้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลภายนอกกลุ่ม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันภายในกลุ่ม การทดลองผลิตเครื่องอุปโภคต่างๆ มีการศึกษาดูงานศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านแหล่งอื่น มีการบูรณาการองค์ความรู้ด้านวิถีเศรษฐกิจพอเพียง ไปสู่วิธีการสื่อสาร ที่สามารถสร้างความเข้าใจให้ผู้เข้ารับการอบรม จนถึงขั้นสามารถนำไปปฏิบัติจริงได้

ค้นพบว่าวิธีให้ผู้รับสารทดลองปฏิบัติจริง เป็นวิธีที่ได้ผลในการอบรม จึงมีการสร้างสื่ออุปกรณ์สำหรับการสาธิต สื่ออุปกรณ์สำหรับทดลองปฏิบัติ เป็นช่วงเวลาของการพัฒนาการสื่อสารองค์ความรู้ที่เน้นทั้ง “องค์ความรู้” และ “สื่ออุปกรณ์”

3) ความรู้ด้านการสื่อสาร

(1) ระยะเริ่มต้นเป็นปราชญ์ชาวบ้าน

เป็นช่วงระยะเวลามีการพัฒนาความรู้ด้านการสื่อสารอย่างหนัก คือ การพูดต่อหน้ากลุ่มคน โดยมีนายไตรพันธ์ คงกำเนิด หัวหน้ากลุ่มงานสารสนเทศการเกษตร สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดเพชรบุรี ฝึกหัดเรื่องทักษะการพูดต่อหน้ากลุ่มคนให้ โดยมีขั้นตอนการฝึกหัดเพื่อพัฒนาความรู้ ดังนี้ สร้างความคุ้นเคยกับเครื่องมือ สร้างทักษะการเล่าเรื่อง สร้างความมั่นใจในการถ่ายทอดองค์ความรู้ ลงมือปฏิบัติจริง

(2) ระยะพัฒนาองค์ความรู้

กระบวนการพัฒนาการสื่อสารในช่วงนี้ ใช้กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่ม และกระบวนการแบบเพื่อนช่วยเพื่อน (Peer Assist) โดยการช่วยกันติชมวิธีสื่อสารของแต่ละคน ว่าควรมีการปรับปรุงอย่างไร

(3) ระยะพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้

มีการบูรณาการองค์ความรู้ต่างๆ เข้ากับการสื่อสารหลากหลายช่องทาง มีการพัฒนา “สื่ออุปกรณ์” เพื่อใช้ประกอบการสาธิต และให้ผู้เข้ารับการอบรมได้ทดลองปฏิบัติ มีการพัฒนาวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ ด้วย “สื่อกิจกรรม” โดยการแบ่งกลุ่ม เพื่อทำกิจกรรม มีการพัฒนาตนเองของปราชญ์ชาวบ้านแต่ละคน บนพื้นฐานของบุคลิกเฉพาะตัว เพื่อสร้างเอกลักษณ์ที่ชัดเจนในการสื่อสาร มีการวางแผนการสื่อสารองค์ความรู้อย่างเป็นระบบมากขึ้น

1.3 ผลลัพธ์ (Output)

ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีการเปิดเผยความรู้ทั้งด้านเกษตรอินทรีย์ และวิถีเศรษฐกิจพอเพียง ให้กับทุกๆ คน โดยไม่ปิดบัง มีเจตนาที่ต้องการให้ทุกคนสามารถนำไปปฏิบัติได้ เริ่มมีการบันทึกความรู้บางส่วนในสื่อต่างๆ เช่น การทำเป็นเอกสารเผยแพร่ การบันทึกในรูปแบบสื่อองค์กร สื่อเพจเฟซบุ๊ก มีการบันทึกภาพถ่ายมากขึ้น มีการบันทึกภาพเคลื่อนไหวบ้าง แต่ไม่มีการบันทึกความรู้ให้เป็นลายลักษณ์อักษรอย่างจริงจัง ข้อมูลต่างๆ ทั้งเอกสารและภาพถ่าย ไม่ได้ถูกจัดหมวดหมู่ให้เป็นสารสนเทศที่สามารถบอกเล่าเรื่องราว หรือสามารถเข้าถึงได้ง่าย

จากเป้าหมายการพัฒนาความรู้ที่แบ่งย่อยออกเป็น 3 ช่วงเวลา สามารถบรรลุเป้าหมายการพัฒนาได้ ดังนี้

- 1) ระยะเริ่มต้นเป็นปราชญ์ชาวบ้าน มีเป้าหมายการพัฒนาความรู้ด้านการสื่อสาร การพูดต่อหน้ากลุ่มคน สามารถพัฒนาความรู้ความสามารถด้านนี้ได้อย่างรวดเร็ว และยังมี การใช้กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่ม ปรับปรุงแก้ไข และหาแนวทางสร้างกลยุทธ์การสื่อสารได้เป็นอย่างดี
- 2) ระยะพัฒนาองค์ความรู้ มีเป้าหมายการพัฒนาความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ และวิถีเศรษฐกิจพอเพียง สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ การพัฒนาความรู้เพิ่มพูนขึ้นมาก
- 3) ระยะพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ มีเป้าหมายพัฒนาระบบการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ ที่ต้องพัฒนาความรู้และกลยุทธ์การสื่อสาร ให้บูรณาการสอดคล้องกันได้อย่างกลมกลืน สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ บูรณาการองค์ความรู้กับการเทคนิคการสื่อสาร การเลือกใช้สื่อ การสร้างอัตลักษณ์ของปราชญ์ชาวบ้านแต่ละคนชัดเจนมากขึ้น ส่งผลต่อผู้รับสารตั้งแต่ระดับความเข้าใจ จนถึงขั้นนำไปปฏิบัติได้จริง

2. ความสามารถทางการสื่อสาร

2.1 ความรู้

ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีทักษะการวิเคราะห์ผู้รับสารมากขึ้นกว่าช่วงเวลายุคที่สอง เพราะสามารถแยกกลุ่มเป้าหมายต่างๆ ได้ชัดเจนมากขึ้น ว่ากลุ่มคนที่เข้ามาเยี่ยมชมศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีวัตถุประสงค์ต้องการอะไร มีการกำหนดวัตถุประสงค์การสื่อสารกับผู้รับสารแต่ละกลุ่มแตกต่างกัน โดยประเมินจากวัตถุประสงค์ที่กลุ่มเป้าหมายต้องการ โดยมีวัตถุประสงค์ในการสื่อสารหลักอยู่ 3 ประการ คือ กระตุ้นให้เกิดความสนใจ ให้ข้อมูลความรู้ ให้ทดลองมีประสบการณ์ตรง โดยวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันถูกใช้ดังนี้

ก) กระตุ้นให้เกิดความสนใจ วัตถุประสงค์นี้ใช้เพื่อสร้างความสนใจให้ผู้เข้ารับการอบรม อยากรู้อะไรของเกษตรอินทรีย์มากยิ่งขึ้น

ข) ให้ข้อมูลความรู้ วัตถุประสงค์นี้ใช้เพื่อให้ความรู้กับผู้รับสารทั่วไป ที่มาเยี่ยมชม

ค) ให้ทดลองมีประสบการณ์ตรง วัตถุประสงค์นี้ใช้เพื่อสร้างประสบการณ์ตรงให้ผู้เข้าอบรมที่สนใจจริง โดยการให้ทดลองผลิตปัจจัยชีวภาพ แล้วแบ่งปันให้นำไปทดลองใช้ ทำให้ผู้รับสารได้รับประสบการณ์ตรง แล้วเกิดความเชื่อมั่นมากยิ่งขึ้น

2.2 ทักษะการสื่อสาร

ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีทักษะการใช้สื่อมากขึ้น มีการพัฒนาทั้ง “สื่อบุคคล” คือการพัฒนาตนเองให้มีความรู้ ทักษะ และประสบการณ์มากยิ่งขึ้น มีทักษะการใช้ “สื่อวัตถุ” “สื่ออุปกรณ์” เพื่อประกอบการอบรม ทำให้ผู้เข้ารับการอบรมมีความเข้าใจ มีการพัฒนา “สื่อกิจกรรม” สำหรับกระตุ้นความสนใจผู้เข้ารับการอบรม ให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีการพัฒนา “สื่อสิ่งพิมพ์” และ “สื่อดิจิทัล” ไว้ใช้ประกอบการอบรม และใช้สื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ให้ผู้สนใจ ในรูปแบบนิทรรศการ

มีการพัฒนาทักษะการเลือกสารและการออกแบบสาร ที่เหมาะกับผู้รับสารกลุ่มต่างๆ โดยมีการแยกแยะความต้องการของผู้รับสาร ว่าเป็นใคร มีวัตถุประสงค์ต้องการอะไร การเลือกสารจะถูกคัดสรรให้เหมาะสม และตรงความต้องการของผู้รับสารมากที่สุด

2.3 กลยุทธ์การสื่อสาร

กลุ่มเป้าหมายในการสื่อสารองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด ในยุคที่สาม สามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ คือ 1) กลุ่มผู้เข้า

รับการอบรม 2) กลุ่มผู้ศึกษาดูงาน 3) กลุ่มผู้สนใจที่เข้าชม ซึ่งในแต่ละกลุ่มนั้นประกอบด้วยกลุ่มย่อยและมีวัตถุประสงค์ในการไปศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านแตกต่างกัน ดังนี้

ตารางที่ 5.1 แสดงรายละเอียดเป้าหมายการสื่อสาร รูปแบบและวิธีการ โดยแยกความสำคัญของกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่ม	ระดับ ความสำคัญ	เป้าหมายการสื่อสาร	รูปแบบ / วิธีการสื่อสาร
ผู้อบรมตามโครงการ ของกระทรวงเกษตร และสหกรณ์	สำคัญมากที่สุด	- ให้ความรู้ - ปรับทัศนคติ - ขอมรับปฏิบัติ	การอบรมเต็มรูปแบบ ระยะเวลา 3 วัน 2 คืน
ผู้อบรมหน่วยงานอื่น สนับสนุน	สำคัญมาก	- ให้ความรู้ - ปรับทัศนคติ	การอบรมแนวคิดเรื่องเกษตร อินทรีย์ ระยะเวลา 1 วัน
ผู้ดูงานจากภาค เกษตรกรรม	สำคัญมาก	- ให้ความรู้ - ปรับทัศนคติ	การอบรมแนวคิดเรื่องเกษตร อินทรีย์ ระยะเวลา 1 วัน หรือการบรรยายเรื่องเกษตร อินทรีย์ครึ่งวัน หรือการพาชมพื้นที่
ผู้ดูงานจากภาครัฐและ เอกชน	ปานกลาง	- ให้ความรู้	การบรรยายเรื่องเกษตร อินทรีย์ 1 ชั่วโมง ถึง ครึ่งวัน หรือการพาชมพื้นที่
นักเรียนนักศึกษา	ปานกลาง	- ให้ความรู้	พูดคุย ตอบข้อซักถาม หรือแจกเอกสารความรู้ หรือพาชมพื้นที่
ผู้สนใจที่เข้าชม	น้อย	- ให้ความรู้	พูดคุย ตอบข้อซักถาม หรือแจกเอกสารความรู้ หรือพาชมพื้นที่
นักท่องเที่ยว	น้อยที่สุด	- ให้ความรู้	ปล่อยให้ชมพื้นที่

ช่องทางการสื่อสารองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด ใช้ผ่าน “สื่อบุคคล” คือ ตัวปราชญ์ชาวบ้าน เป็นหลัก และมีการใช้ช่องทางผ่านสื่ออื่นๆ ประกอบด้วย “สื่อวัตถุ” “สื่ออุปกรณ์” “สื่อกิจกรรม” “สื่อสิ่งพิมพ์” “สื่อดิจิทัล” โดยมีรูปแบบในการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ 5 รูปแบบ คือ การบรรยาย การบรรยายประกอบการใช้สื่อนำเสนอ การบรรยายประกอบการสาธิต การให้ลงมือปฏิบัติควบคู่การแนะนำ การใช้สื่อต่างๆ เพื่อให้ความรู้

ตารางที่ 5.2 แสดงรายละเอียดประเภทของสื่อ และวัตถุประสงค์การใช้งาน

ประเภทของสื่อ	ชนิด	วัตถุประสงค์
สื่อสิ่งพิมพ์	แผ่นพับ / แผ่นปลิว / ป้ายอิงค์เจ็ท	เพื่อนำเสนอองค์ความรู้ในเชิงทฤษฎี
สื่อดิจิทัล	เพาเวอร์พอยท์ / ภาพถ่ายดิจิทัล	เพื่อใช้ประกอบการบรรยาย
สื่ออุปกรณ์	เครื่องทำใบโอดิเซลขนาดเล็ก / เตาเผาถ่าน / อุปกรณ์ทำน้ำส้มควันไม้ / อุปกรณ์หมักปุ๋ยชีวภาพ / การเพาะเลี้ยงจุลินทรีย์ / อุปกรณ์ทำน้ำยาเอนกประสงค์ / อุปกรณ์ทำสบู่ถ่าน / อุปกรณ์ทำเตาชีวมวล / อุปกรณ์ทำน้ำมันมะพร้าวสกัดเย็น	เพื่อใช้ประกอบการบรรยาย และเพื่อใช้ทดลองปฏิบัติจริง

มีการใช้กลยุทธ์ต่างๆ เพื่อให้การสื่อสารบรรลุผลตามที่ต้องการ โดยมีกลยุทธ์ที่สำคัญ ดังนี้

- ก) แยกกันเล่า ร่วมกันลุย โดยแบ่งหน้าที่กันตามความถนัด และอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของแต่ละคน ในการอบรม แต่ละคนจะสลับกันขึ้นไปเล่าเรื่องราวที่ตนเองถนัด เมื่อถึงเวลาฝึกปฏิบัติ แบ่งผู้อบรมเป็นกลุ่ม ปราชญ์ชาวบ้านทุกคนจะเข้าไปช่วยเป็นผู้แนะนำแต่ละกลุ่มอย่างทั่วถึง
- ข) อารมณ์ขันและเพลงหวาน มีการใช้อารมณ์ขันและเพลงลูกทุ่ง เป็นกลยุทธ์ในการกระตุ้นความสนใจ และสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ เปลี่ยนบรรยากาศจากเนื้อหาที่เครียดให้เบาลง

ค) **เรื่องเล่าร่ำพลัง** การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ได้ผลสำหรับชาวบ้าน คือ “การเล่าเรื่องราวความสำเร็จ (Success Story)” เพื่อเป็นการปลุกเร้าให้ผู้รับสารเกิดความหวัง มีกำลังใจ อยากทดลองลงมือปฏิบัติจริงบ้าง โดยเรื่องเล่าที่ได้ผลมาก คือ กรณีศึกษาของนายพิน เรียนรู้

ง) **ฟังให้รู้ ดูให้จำ ทำให้เป็น** กลยุทธ์บูรณาการกระบวนการสื่อสารองค์ความรู้ ด้วยการ “ฟัง” การ “ดู” และการ “ทำ” โดยวางโปรแกรมการอบรมให้สลับกันไปมาระหว่าง การฟัง บรรยาย ดูการสาธิต และให้ลงมือปฏิบัติ ทำให้ผู้เข้ารับการอบรมไม่เบื่อหน่าย เกิดความเข้าใจได้ง่าย สามารถทำได้จริง

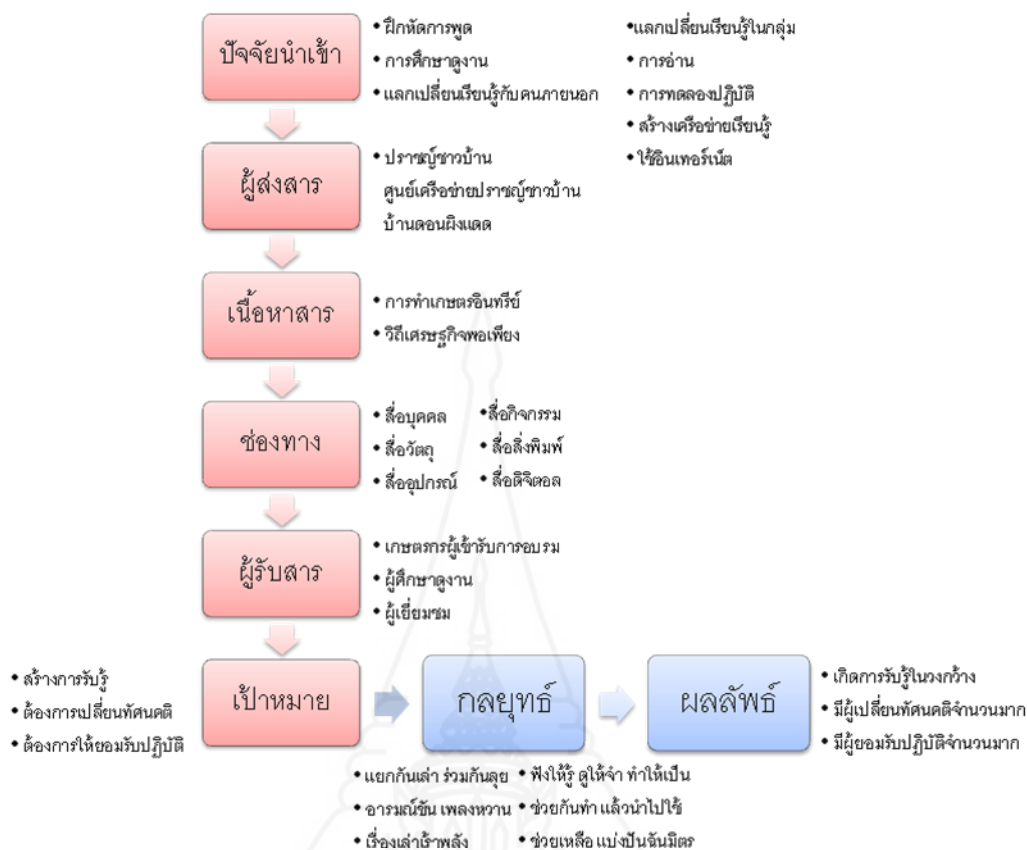
จ) **ช่วยกันทำ แล้วนำไปใช้** กลยุทธ์ที่ทำให้การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ บรรลุผล คือ ผู้รับสารสามารถนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติได้จริง ประชาชนชาวบ้านพบว่า “กระบวนการเรียนรู้แบบกลุ่ม” สามารถช่วยได้ โดยสร้างแรงจูงใจด้วยการใช้ปัจจัยชีวภาพ หรือเครื่องอุปโภค ที่เป็นเนื้อหาความรู้ในช่วงเวลานั้น เป็นรางวัลล่อใจ ทุกกลุ่มต้องช่วยกันลงมือทำ เมื่อได้ผลผลิตแล้ว ทุกคนจะได้รับกลับไปใช้ เพราะประชาชนชาวบ้านรู้ดีว่าทุกคนอยากได้ จึงใช้เป็นเงื่อนไขจูงใจให้ อยากเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติ

ฉ) **ช่วยเหลือ แบ่งปันกันมิตร** นำมาใช้เพื่อสร้างเครือข่าย โดยการช่วยเหลือ แบ่งปันกันมิตร มีการติดตามไปช่วยดูการปฏิบัติจริง ในพื้นที่ซึ่งนำแนวทางเกษตรอินทรีย์ไปใช้ อย่างจริงจัง

3. ผลของการสื่อสารที่มีต่อผู้รับสาร

ผู้เข้ารับการอบรม สามารถเข้าใจเนื้อหาองค์ความรู้ต่างๆ ที่ประชาชนชาวบ้านสื่อสาร ได้อย่างรวดเร็ว ด้วยการใช้ภาษาง่ายๆ ไม่ซับซ้อน ความแม่นยำในขั้นตอน และความรู้ที่เกิดจาก ประสบการณ์ตรง อีกทั้งยังเสริมด้วยเทคนิคการสาธิต การให้ลงมือปฏิบัติประกอบการแนะนำ คนที่เคยมีทัศนคติเป็นลบ หรือไม่เชื่อในเรื่องของเกษตรอินทรีย์ เมื่อได้มีโอกาสรับรู้ เห็นการปฏิบัติจริง ตลอดจนได้ลงมือทดลอง ทำให้เกิดทัศนคติด้านบวกกับเกษตรอินทรีย์

ด้วยกลยุทธ์การสื่อสารหลากหลายรูปแบบ ทำให้ผู้เข้ารับการอบรม เข้าใจและสามารถลงมือปฏิบัติได้ด้วยตนเอง บางคนสามารถนำไปขยายผลในการสร้างกลุ่มเครือข่ายขึ้นมาใหม่ โดยนำความรู้ที่ได้รับมาจากการอบรม ไปปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับพื้นที่

ภาพที่ 5.4 แสดงถึงกระบวนการสื่อสารในยุคที่สาม

1.3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด

1.3.1 ปัจจัยภายนอกกลุ่ม

1) บริบทชุมชน

บริบทชุมชนของบ้านดอนผิงแดด มีผลอย่างมากต่อการพัฒนาองค์ความรู้ และการสื่อสารในยุคแรกและยุคที่สอง เนื่องจากอาชีพของชาวบ้านดอนผิงแดด มีอาชีพทำนาเป็นหลัก การทำเกษตรอินทรีย์ท่ามกลางเกษตรเคมี จะได้รับผลกระทบจากเกษตรเคมี จึงต้องการโน้มน้าวชุมชนโดยรอบ ให้หันมาดำเนินอาชีพด้วยวิถีเกษตรอินทรีย์ด้วยกัน บริบทชุมชนจึงเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาด้านองค์ความรู้และด้านการสื่อสารเพื่อใช้โน้มน้าวใจให้บรรลุผล

2) ระบบสังคม

ระบบทางสังคมของชุมชนดอนผิงแดด มีสภาพเป็น สังคมเกษตรแบบชนบท ที่มีลักษณะเด่น ดังนี้

ก) มีวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรมร่วมกัน

ข) มีความสามัคคี รักใคร่ กลมเกลียว

ค) มีการพึ่งพาอาศัยกัน

ง) ยังมีการแลกเปลี่ยนแรงงานกันอยู่บ้าง

จ) มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไปมาหาสู่กัน

ฉ) มีลักษณะเป็นสังคมเครือญาติ

จึงสร้างความสัมพันธ์ให้เสมือนญาติพี่น้อง ที่ต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ต้องการเผยแพร่ความรู้ด้านอาชีพ การกินดีอยู่ดี ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด จึงมีค่านิยมร่วมกันว่า “แบ่งปันกันพี่น้อง ตามวิถีอยู่เย็นเป็นสุข” ทุกคนมีความพร้อมที่จะแบ่งปันความรู้ และความช่วยเหลือเกื้อกูล

3) วัฒนธรรม

วัฒนธรรมของชุมชนดอนผิงแดด มีประเพณีที่สืบทอดมายาวนานเป็นร้อยปี ได้ปลูกฝังให้คนดอนผิงแดด เป็นผู้ที่น้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประเพณีที่จะแบ่งปันสิ่งดีงามไปให้พวกพ้อง ความเชื่อในวิถีเกษตรอินทรีย์ ว่าสามารถแก้ปัญหาหนี้สินได้ และไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ เป็นความปรารถนาดีที่อยากแบ่งปันไปสู่คนอื่น ๆ นับเป็นส่วนหนึ่งในการกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาความรู้ และการความสามารถทางการสื่อสาร เพื่อนำไปสู่การแบ่งปันความรู้

4) การสนับสนุนจากคนนอกชุมชน

บุคคลภายนอกกลุ่ม ที่มีอิทธิพลต่อปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด ในเรื่องการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ ประกอบด้วย

(1) อาจารย์สุพรชัย มั่งมีสิทธิ์ จากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร โดยได้รับอิทธิพลทางแนวคิด และการพัฒนาความรู้ด้านการผลิตปัจจัยชีวภาพ แนวทางการทำเกษตรอินทรีย์ และพัฒนาความรู้ด้านการผลิตเครื่องอุปโภค เพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน

(2) นายไทรพันธ์ คงกำเนิด หัวหน้ากลุ่มงานสารสนเทศการเกษตร สำนักงานเกษตรและสหกรณ์ จังหวัดเพชรบุรี ได้รับอิทธิพลด้านการพัฒนาความสามารถทางการสื่อสาร โดยการสอนเทคนิคการพูดต่อหน้ากลุ่มคน แนะนำแนวทางการฝึกฝน และการพัฒนาต่อเนื่อง เป็นผู้ให้คำแนะนำเพื่อพัฒนากระบวนการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้

5) การสนับสนุนจากภาครัฐ

มี 2 หน่วยงาน ที่เป็นหลักในการให้การสนับสนุนอย่างจริงจัง คือ 1) สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร สนับสนุนในเรื่ององค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ การศึกษาดูงาน ในช่วงเริ่มต้น และอีกหน่วยงานหนึ่ง คือ 2) สำนักงานเกษตรและสหกรณ์ จังหวัด เพชรบุรี สนับสนุนโอกาสในการเข้ารับคัดเลือกเป็นศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน สนับสนุนงบประมาณด้านการศึกษาดูงาน และงบประมาณในการจัดอบรมเกษตรกรทุกปี

1.3.2 ปัจจัยภายในกลุ่ม

1) ผู้นำ

ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีนายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด เป็นผู้นำกลุ่ม ซึ่งมีคุณลักษณะต่างๆ ที่ส่งผลต่อการพัฒนาการสื่อสารของกลุ่ม เพราะมีการพัฒนาความรู้ และความสามารถทางการสื่อสาร การปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป สามารถสร้างแรงจูงใจ โน้มน้าวให้ผู้อื่นเกิดกำลังใจที่จะพัฒนาความรู้ความสามารถ มีความมุ่งมั่นแน่วแน่ในการแก้ปัญหา มีแนวคิดในการมุ่งแก้ปัญหาความเดือดร้อนเรื่องหนี้สินให้ชาวบ้าน โดยการใช้แนวทางเกษตรอินทรีย์มาช่วยลดต้นทุน แสดงความเป็นผู้นำโดยทดลองด้วยตนเอง ปลุกปล้ำให้ชาวบ้านดูเป็นตัวอย่าง ถือเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง และเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี สามารถสร้างความเชื่อถือศรัทธาจากลูกบ้าน

นายชาญ ทับสี มีทักษะการสื่อสารขั้นต้น การอ่าน เขียน ในระดับดี มีทักษะการฟังที่ดี เป็นผู้รับฟังคนอื่น ๆ และพร้อมจะวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับ เพื่อนำเอาข้อดีไปประยุกต์ใช้ เมื่อได้รับการฝึกหัดจากนายไตรพันธ์ คงกำเนิด หัวหน้ากลุ่มงานสารสนเทศการเกษตร สำนักงานเกษตรและสหกรณ์ จังหวัดเพชรบุรี ทำให้ทักษะด้านการพูดหน้ากลุ่มคนดีขึ้น

ทักษะการสื่อสารสำคัญซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนากระบวนการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ คือ ทักษะการรับฟัง ประกอบกับการเปิดใจรับข้อมูล ทำให้สามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้รู้จากหลายแหล่ง อีกทักษะคือการสื่อสารระหว่างบุคคล ที่ทำให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้บรรลุเป้าหมายมากยิ่งขึ้น

ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ ที่ได้รับการอบรม การศึกษาดูงาน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การทดลองลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง และจากการนำไปใช้ประโยชน์ ความเชื่อมั่นว่าเกษตรอินทรีย์สามารถเป็นแนวทางแก้ปัญหาให้กับชุมชนได้อย่างแท้จริง ทำให้เกิดการพัฒนาตนเอง และมีลำดับการพัฒนาความรู้อย่างต่อเนื่อง ส่งผลต่อการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ เพราะสามารถโน้มน้าวใจคนในชุมชน และในยามที่ทำหน้าที่วิทยากร ก็สามารถทำให้ผู้เข้ารับการอบรมเข้าใจเนื้อหาได้เป็นอย่างดี

2) สมาชิก

ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด ทุกคนมีทักษะการสื่อสารพื้นฐาน อ่านออก เขียนได้ มีทักษะการฟังที่ดี เป็นผู้รับฟังคนอื่น เปิดใจรับข้อมูลข่าวสาร เพื่อวิเคราะห์พิจารณา และเลือกที่จะเชื่อด้วยตัวเอง ด้านการพูดหลังจากได้รับการฝึกหัดจากนายไทรพันธ์ คงกำเนิด หัวหน้ากลุ่มงานสารสนเทศการเกษตร สำนักงานเกษตรและสหกรณ์ จังหวัดเพชรบุรี มีการพัฒนาขึ้นเป็นลำดับ จนสามารถสร้างความเข้าใจให้ผู้เข้ารับการอบรมได้ดี ทักษะการฟังแบบเปิดใจ ความสามารถในการพัฒนาความรู้เชิงประสบการณ์ จากการลงมือปฏิบัติจริง จากการทดลองทำแบบลองผิดลองถูก จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างสมาชิก และจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้รู้จากภายนอกชุมชน ประกอบกับการมีทัศนคติที่ดีทั้งต่อตนเอง ทัศนคติที่ดีต่อองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์และวิถีเศรษฐกิจพอเพียง ทัศนคติที่ดีต่อผู้เข้ารับการอบรม ทุกคนมีความเชื่อมั่นในตนเอง และมีแนวคิดในเรื่องการแบ่งปัน ประารถนาให้ผู้อื่นได้รับความรู้ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการพัฒนากระบวนการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้

จากปัจจัยต่างๆ ข้างต้น ส่งผลต่อการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มากน้อยแตกต่างกันออกไปในแต่ละยุค

ยุคแรก ปัจจัยภายนอกกลุ่ม ด้านบริบทชุมชน ระบบสังคม วัฒนธรรม การสนับสนุนจากคนภายนอก เป็นปัจจัยสำคัญ ปัจจัยภายในกลุ่มมีเพียงตัวผู้นำเพียงคนเดียว ที่มีความสำคัญ ผู้นำมีความพยายามที่จะสื่อสารให้บรรลุเป้าหมาย

ยุคที่สอง ปัจจัยภายนอกกลุ่ม ด้านบริบทชุมชน ระบบสังคม วัฒนธรรม การสนับสนุนจากคนภายนอก เป็นปัจจัยสำคัญ ปัจจัยภายในกลุ่ม ทั้งผู้นำ และสมาชิก ส่งผลให้มีการพัฒนากระบวนการสื่อสารมากยิ่งขึ้น

ยุคที่สาม ปัจจัยภายนอกกลุ่ม ด้านชุมชนลดลง เพราะผู้รับสารเปลี่ยนไป การสนับสนุนจากคนภายนอก และการสนับสนุนจากภาครัฐ เข้ามามีอิทธิพลแทน ขณะที่ปัจจัยภายในกลุ่ม คือ ตัวผู้นำและสมาชิก กลายเป็นปัจจัยสำคัญหลัก ที่ส่งอิทธิพลต่อการพัฒนากระบวนการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้

1.4 ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด

การพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีเป้าหมายต้องการให้เกิดผลต่อผู้รับสาร

ในด้านความรู้ การปรับเปลี่ยนทัศนคติ และนำไปสู่การปฏิบัติได้จริง ดังนั้น การพัฒนาการสื่อสารของปราชญ์ชาวบ้าน จึงมีการพัฒนาด้านความรู้ ไปพร้อมกับการพัฒนาความสามารถทางการสื่อสาร

ผู้วิจัยจึงทำการวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคใน 2 มิติ คือ 1) มิติทางด้านผลกระทบกับการเกิดผลลัพธ์ต่อผู้รับสาร และ 2) มิติทางด้านการพัฒนาความรู้ และความสามารถทางการสื่อสารของปราชญ์ชาวบ้าน

ยุคแรก

1. ปัญหาและอุปสรรคต่อผลการรับสาร

ปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการรับสารของผู้รับสาร คือ ปัญหาที่ทำให้การเกิดความรู้ การเปลี่ยนทัศนคติ และการเรียนรู้สู่การปฏิบัติไม่สามารถบรรลุผลได้ตามเป้าหมาย จากการศึกษาพบว่ามีปัญหาและอุปสรรค ดังนี้

1.1 การไม่เปิดรับ

เนื่องจากการทำเกษตรอินทรีย์ เป็นสิ่งใหม่ของเกษตรกร บ้านดอนผิงแดด ซึ่งก่อนหน้านี้มีความเคยชินกับวิถีเกษตรเคมี ทำให้การเปิดรับเรื่องเกษตรอินทรีย์เป็นเรื่องยาก

1.2 ความไม่มั่นใจ

สิ่งที่เป็นอุปสรรคอย่างยิ่งอยู่ที่ “ความไม่มั่นใจ” ของเกษตรกร ในเรื่องผลผลิตที่จะได้ หากต้องเปลี่ยนไปใช้วิธีการของเกษตรอินทรีย์ ซึ่งไม่มีใครสามารถยืนยันด้วยหลักฐานเชิงประจักษ์ได้

2. ปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาผู้ส่งสาร

ปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาผู้ส่งสาร คือ ปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลต่อการพัฒนาความรู้ และความสามารถทางการสื่อสาร จากการศึกษาพบว่ามีปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ดังนี้

2.1 ปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาความรู้

2.1.1 การแสวงหาความรู้

การแสวงหาความรู้เป็นเรื่องยาก เพราะต้องอาศัยการสนับสนุนจากคนภายนอก ต้องรอการสนับสนุน ประกอบกับแหล่งศึกษาดูงานแต่ละแห่งอยู่ห่างไกล หากจะไปศึกษาดูงาน ต้องใช้งบประมาณส่วนตัว

2.1.2 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคนภายนอก คือ อาจารย์สุพรชัย มั่งมีสิทธิ์ จากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร เพียงคนเดียว จึงทำให้โอกาสการได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้มีไม่มากนัก

2.1.3 การพัฒนาความรู้

การพัฒนาความรู้ของนายชาญ ทับสี มีข้อจำกัด เพราะไม่ได้ทำนา แม้จะใช้วิธีทดลองทำให้เห็นโดยการปลูกผัก แต่เกษตรกรส่วนใหญ่ มองว่าไม่เหมือนกับการทำนา

2.2 ปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาการสื่อสาร

2.2.1 ผู้ส่งสาร

มีผู้ส่งสารเพียงคนเดียว เกิดข้อจำกัด ทั้งด้านเวลา และด้านความรู้ ซึ่งในช่วงเวลานั้น นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด ได้รับความรู้จากการอบรมเพียงครั้งเดียว ไม่ได้มีความชัดเจนเท่าใดนัก จึงยากต่อการสร้างความเข้าใจให้ผู้รับสาร

2.2.2 เนื้อหาสาร

ต้องการส่งสารถึงเกษตรกรว่า เกษตรอินทรีย์ช่วยลดต้นทุน และเกษตรอินทรีย์ให้ผลผลิตที่ดี แต่ไม่สามารถหาหลักฐานเชิงประจักษ์มาแสดงให้ปรากฏได้ว่า ลดต้นทุนได้จริงหรือไม่ ลดได้จำนวนเท่าไร

2.2.3 ผู้รับสาร

ผู้รับสาร ไม่มีความรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์มาก่อน เพราะได้รับอิทธิพลเกษตรเคมีมาช้านาน จึงไม่เปิดรับความรู้ใหม่ๆ

ยุคที่สอง

1. ปัญหาและอุปสรรคต่อผลการรับสาร

ปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการรับสารของผู้รับสาร คือ ปัญหาที่ทำให้การเกิดความรู้ การเปลี่ยนทัศนคติ และการเรียนรู้สู่การปฏิบัติไม่สามารถบรรลุผลได้ตามเป้าหมาย จากการศึกษาพบว่ามีปัญหาและอุปสรรค ดังนี้

1.1 ความไม่มั่นใจ

ถึงแม้ในยุคนี้จะมีผลของเกษตรอินทรีย์ต่อการทำนา ให้เห็นเชิงประจักษ์แล้วก็ตาม แต่สิ่งที่ยังเป็นอุปสรรคเรื่อง “ความไม่มั่นใจ” ของเกษตรกร ยังคงมีหลงเหลืออยู่ จึงต้องใช้เวลาในการโน้มน้าว

1.2 ความรู้

เกษตรกรทั้งหมู่บ้าน ไม่ได้ผ่านการอบรมพื้นฐาน การรับข้อมูลจากแกนนำ ซึ่งถ่ายทอดแบบ เล่าสู่กันฟัง และชวนไปทดลองทำ ความรู้ที่ได้ จึงติดบ้างถูกบ้าง ความเชื่อมั่นในเกษตรอินทรีย์จึงพัฒนาไปได้ช้า

2. ปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาผู้ส่งสาร

ปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาผู้ส่งสาร คือ ปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลต่อการพัฒนาความรู้ และความสามารถทางการสื่อสาร จากการศึกษาพบว่ามีปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ดังนี้

2.1 ปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาความรู้

2.1.1 การแสวงหาความรู้

การแสวงหาความรู้ของแกนนำกลุ่มเกษตรจุลินทรีย์ บ้านดอนผิงแดด มีข้อจำกัดด้วยงบประมาณ การสนับสนุนจากภายนอกมีเข้ามาบ้าง แต่ไม่สามารถกระจายโอกาสได้อย่างทั่วถึง

2.1.2 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

แกนนำกลุ่มเกษตรจุลินทรีย์ บ้านดอนผิงแดด ใช้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันภายในกลุ่ม ใช้วิธีการทดลอง แบบลองผิดลองถูก การพัฒนาจึงช้ากว่าที่ควรจะเป็น

2.1.3 การพัฒนาความรู้

การพัฒนาความรู้โดยการทดลองจริง ใช้เวลานาน เพราะเกษตรกรบ้านดอนผิงแดด ทำนาปี ต้องรอน้ำเพื่อการทำนาปีแต่ละครั้ง ดังนั้นกว่าจะรู้ผลการทดลอง ต้องใช้เวลาข้ามปี

2.1.4 การบันทึกความรู้

แกนนำกลุ่มเกษตรจุลินทรีย์ บ้านดอนผิงแดด ได้พัฒนาความรู้ความเชี่ยวชาญด้วยการทดลองจนได้ผล แต่องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นกลับไม่ทำการบันทึกให้เป็นลายลักษณ์อักษร

2.2 ปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาการสื่อสาร

2.2.1 ผู้ส่งสาร

แกนนำกลุ่มเกษตรจุลินทรีย์ บ้านดอนผิงแดด พัฒนาความรู้ด้วยการทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง ความรู้ที่เกิดขึ้น เป็นความรู้แฝงในตน (Tacit Knowledge) ยากต่อการอธิบาย ทำให้ต้องใช้เวลากว่าจะทำให้ผู้รับสารเข้าใจได้

2.2.2 เนื้อหาสาร

การสื่อสารให้รับรู้ถึง ประสิทธิภาพของเกษตรอินทรีย์ แม้ว่าจะมี แกนนำทดลองทำนาแบบเกษตรอินทรีย์จนได้ผลเชิงประจักษ์ แต่ไม่สามารถอธิบายได้ชัดเจนว่า ต้องทำอะไรจึงจะเป็นวิธีที่ถูกต้อง แล้วจะคาดคะเนผลได้อย่างไร

ยุคที่สาม

1. ปัญหาและอุปสรรคต่อผลการรับสาร

ปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการรับสารของผู้เข้ารับการอบรม คือ ปัญหาที่ทำให้ การเกิดความรู้ การเปลี่ยนทัศนคติ และการเรียนรู้สู่การปฏิบัติไม่สามารถ บรรลุผลได้ตามเป้าหมาย พบว่ามีปัญหาและอุปสรรค ดังนี้

1.1 พื้นที่

พื้นที่ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านคอนฝิงแดด ถูกใช้สอยเต็มพื้นที่ เนื้อหาองค์ความรู้ส่วนใหญ่มีเนื้อหาเชิงปฏิบัติ จึงต้องการพื้นที่ในการทดลองปฏิบัติ หรือทำการสาธิต อาคารเอนกประสงค์ที่ใช้เป็นสถานที่ประชุมและอบรมนั้น มีข้อจำกัดเรื่องสิ่งรบกวนจากสภาพแวดล้อม ส่งผลเชิงลบต่อการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้

1.2 ระยะเวลาการอบรม

ระยะเวลาการอบรมที่น้อยเกินไป ส่งผลเชิงลบต่อการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ ทำให้ผู้รับสารไม่สามารถเข้าใจในเนื้อหา โดยเฉพาะเนื้อหาเชิงปฏิบัติ ต้องอาศัยการสื่อสารด้วยรูปแบบการบรรยายผสมการสาธิต หรือให้ทดลองปฏิบัติจริงพร้อมคำแนะนำ ทำให้ต้องใช้ระยะเวลา

1.3 ขนาดของกลุ่ม

ขนาดของกลุ่มที่มากกว่า 30 คน ไม่เหมาะกับพื้นที่ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านคอนฝิงแดด ผู้เข้ารับการอบรม จะสนใจลดลง ส่งผลย้อนกลับถึงผู้ส่งสาร จะลดประสิทธิภาพ ขาดความกระตือรือร้นในการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้

1.4 วัตถุประสงค์ร่วม

กลุ่มผู้เข้ารับการอบรมบางคนไม่ได้มีความสนใจในเรื่องการทำเกษตรอินทรีย์อย่างจริงจัง หรือกลุ่มต่างๆ ที่เข้ามา ไม่ได้มีวัตถุประสงค์ที่สอดคล้องกับศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ส่งผลให้การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน มีประสิทธิภาพลดลง เกิดบรรยากาศที่ไม่เอื้อต่อการสื่อสาร ผู้ส่งสารจะเกิดความเบื่อหน่าย และขาดความกระตือรือร้นในการวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย ขาดความพยายามในการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้

1.5 เครื่องมืออุปกรณ์

รูปแบบการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ในยุคปัจจุบัน มีลักษณะบูรณาการทั้งการบรรยาย การสาธิต การใช้สื่อประกอบ และการให้ทดลองปฏิบัติ ผู้เข้ารับการอบรมมีโอกาสมือปฏิบัติ ช่วยให้การสื่อสารสัมฤทธิ์ผลยิ่งขึ้น แต่เครื่องมืออุปกรณ์ไม่เพียงพอ ส่งผลในเชิงอุปสรรคต่อการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้

1.6 งบประมาณ

สืบเนื่องจากความต้องการเครื่องมืออุปกรณ์ สำหรับการสาธิต มีความเกี่ยวข้องกับงบประมาณ ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีปัญหาเรื่องงบประมาณต้องอาศัยการการสนับสนุนจากผู้มาดำเนินงานบริจาคให้ หรือการสร้างปัจจัยทางชีวภาพต่างๆ และผลิตภัณฑ์อุปโภคบริโภคสำหรับใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อขาย แล้วนำรายได้ส่วนหนึ่งมาสนับสนุนการดำเนินงาน ทำให้เป็นปัญหาและอุปสรรคอย่างหนึ่ง ในการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้

2. ปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาผู้ส่งสาร

ปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาผู้ส่งสาร คือ ปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลต่อการพัฒนาความรู้ และความสามารถทางการสื่อสาร ของปราชญ์ชาวบ้าน มีปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ดังนี้

2.1 ปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาความรู้

2.1.1 การแสวงหาความรู้

ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีปัญหาในด้านการแสวงหาความรู้ เนื่องจากไม่ชอบอ่านหนังสือ การพัฒนาความรู้ในเชิงวิชาการ หรือความสามารถในการค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมด้วยตนเอง จึงมีน้อย ความรู้ส่วนใหญ่มาจากการฟัง พูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การทดลองปฏิบัติ

2.1.2 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

การพัฒนาความรู้ของ ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด จะมาจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นหลัก แต่หลายกลุ่มที่มาเชื่อมมีวัตถุประสงค์ไม่สอดคล้องกับแนวทางพัฒนาของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มเหล่านี้ นอกจากไม่ก่อให้เกิดการพัฒนาความรู้แล้ว ยังเสียเวลาในการประกอบอาชีพและพัฒนาความรู้ด้วยวิธีทดลองปฏิบัติของกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านอีกด้วย

2.1.3 การบันทึกความรู้

ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีปัญหาเกี่ยวกับการจดบันทึกความรู้ รวมไปถึงการจัดเก็บความรู้ให้เป็นระบบ เป็นหมวดหมู่ เพื่อง่ายต่อการเข้าถึงข้อมูล ถือเป็นจุดอ่อนอย่างมาก ความรู้ส่วนใหญ่ส่วนใหญ่จึงอยู่ในลักษณะความรู้แฝงในตน (Tacit Knowledge)

2.2 ปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาความสามารถทางการสื่อสาร

2.2.1 ความรู้เกี่ยวกับสื่อใหม่

ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด ไม่ได้ให้ความสนใจเกี่ยวกับสื่อใหม่ เช่น สื่อดิจิทัล สื่อออนไลน์ ทำให้ความสามารถในการใช้ช่องทางการสื่อสารผ่านสื่อใหม่ไม่ได้รับการพัฒนา ทั้งที่ปัจจุบันการใช้สื่อใหม่สามารถอำนวยความสะดวก รวดเร็ว ในการสร้างความรู้ความเข้าใจได้ดี ทั้งจะเป็นช่องทางสู่ผู้รับสารเพิ่มขึ้น

2.2.2 การจัดหาและพัฒนาสื่อ

ด้วยข้อจำกัดด้านงบประมาณ การจัดหาและพัฒนาสื่ออุปกรณ์ จึงมีอุปสรรค ต้องรอการสนับสนุนจากภายนอกกลุ่ม และส่วนหนึ่งกลุ่มต้องใช้ความพยายามสร้างรายได้ให้ตนเอง เพื่อนำมาจัดหาและพัฒนาสื่อ

2.2.3 การเลือกกลุ่มเป้าหมาย

มีผู้มาเยี่ยมชม ศึกษาดูงาน ขอเข้ารับการอบรม จำนวนไม่น้อยที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายหลักที่ ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด ต้องการ แต่ต้องให้การต้อนรับ และสื่อสารด้วยระดับความรู้ที่แตกต่างกันออกไป ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาความสามารถทางการสื่อสาร เพราะจะส่งผลทำให้ไม่ได้เรียนรู้ และวิเคราะห์ความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย หรือวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของกลุ่มเป้าหมายหลักที่แท้จริง ได้อย่างต่อเนื่อง

จากการศึกษากระบวนการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนา และปัญหาอุปสรรคต่อการพัฒนาทำให้ได้ภาพสรุปโดยองค์รวม ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 5.3 แสดงกระบวนการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของ
ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด

	ยุคแรก	ยุคที่สอง	ยุคที่สาม
บทบาท	รับนวัตกรรม โดย ผู้นำชุมชน	เผยแพร่นวัตกรรม โดย แกนนำกลุ่มเกษตร จุลินทรีย์	พัฒนาและถ่ายทอดองค์ ความรู้โดย ปราชญ์ ชาวบ้าน
การเปลี่ยนแปลง สถานภาพ	ผู้นำชุมชน เป็นผู้ริเริ่ม นำเกษตรอินทรีย์เข้ามา ในชุมชน	เกิดการรวมกลุ่มเป็น กลุ่ม เกษตรจุลินทรีย์	ได้รับคัดเลือกเป็นศูนย์ เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน
ปัจจัยนำเข้า	- ความรู้เดิม - การอบรม - แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับ คนภายนอก	- อบรม - ศึกษาดูงาน - แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคน ภายนอก - แลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายใน กลุ่ม - การอ่าน - การทดลองปฏิบัติ	- ฝึกหัดการพูด - ศึกษาดูงาน - แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคน ภายนอก - แลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายใน กลุ่ม - การอ่าน - ทดลองปฏิบัติ - สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ - ใช้อินเทอร์เน็ต
ผู้ส่งสาร	นายชาญ ทับสี	แกนนำกลุ่มเกษตร จุลินทรีย์ บ้านดอนผิงแดด	ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์ เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด
เนื้อหาสาร	- เกษตรอินทรีย์ช่วยลด ต้นทุน - เกษตรอินทรีย์ให้ ผลผลิตที่ดี	- ประสิทธิภาพของเกษตร อินทรีย์ - เกษตรอินทรีย์ให้ ผลผลิตที่ดี	- การทำเกษตรอินทรีย์ - วิถีเศรษฐกิจพอเพียง

ตารางที่ 5.3 (ต่อ)

	ยุคแรก	ยุคที่สอง	ยุคที่สาม
ช่องทาง	- สื่อบุคคล - สื่อวัตถุ	- สื่อบุคคล - สื่อวัตถุ - สื่อกิจกรรม	- สื่อบุคคล - สื่อวัตถุ - สื่ออุปกรณ์ - สื่อกิจกรรม - สื่อสิ่งพิมพ์ - สื่อดิจิทัล
ผู้รับสาร	เกษตรกรในหมู่บ้าน	เกษตรกรในหมู่บ้าน	- เกษตรกรผู้เข้ารับการอบรม - ผู้ศึกษาดูงาน - ผู้เยี่ยมชม
เป้าหมาย	- สร้างการรับรู้ - หาแนวร่วม	- สร้างการรับรู้ - ต้องการเปลี่ยนทัศนคติ - ต้องการให้ยอมรับปฏิบัติ	- สร้างการรับรู้ - ต้องการเปลี่ยนทัศนคติ - ต้องการให้ยอมรับปฏิบัติ
กลยุทธ์	- จุดประกาย - ชวนไปดู - เล่าสู่กันฟัง - ทดลองให้เห็น	- เล่าสู่กันฟัง - เยี่ยมเยียน - ขอแรง - แบ่งปัน	- แยกกันเล่า ร่วมกันลุย - อารมณ์ขัน เพลงหวาน - เรื่องเล่าเร้าพลัง - ฟังให้รู้ ดูให้จำ ทำให้เป็น - ช่วยกันทำ แล้วนำไปใช้ - ช่วยเหลือ แบ่งปันกันมิตร
ผลลัพธ์	- เกิดการรับรู้ในวงกว้าง - มี 1 ราย เปลี่ยนแปลงทัศนคติ	- เกิดการรับรู้ในวงกว้าง - เปลี่ยนทัศนคติ - ยอมรับปฏิบัติเกือบ 100%	- เกิดการรับรู้ในวงกว้าง - มีผู้เปลี่ยนทัศนคติจำนวนมาก - มีผู้ยอมรับปฏิบัติจำนวนมาก

ตารางที่ 5.3 (ต่อ)

	ยุคแรก	ยุคที่สอง	ยุคที่สาม
ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนา	- บริบทชุมชน - ระบบสังคม - วัฒนธรรม - การสนับสนุนจากคนภายนอก - ผู้นำ	- บริบทชุมชน - ระบบสังคม - วัฒนธรรม - การสนับสนุนจากคนภายนอก - ผู้นำ - สมาชิก	- การสนับสนุนจากคนภายนอก - การสนับสนุนจากภาครัฐ - ผู้นำ - สมาชิก
ปัญหา / อุปสรรค	ด้านผู้รับสาร - การไม่เปิดรับ - ความไม่มั่นใจ ด้านผู้ส่งสาร - การแสวงหาความรู้ - การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ - การพัฒนาความรู้ ด้านการสื่อสาร - ผู้ส่งสาร - เนื้อหาสาร - ผู้รับสาร	ด้านผู้รับสาร - ความไม่มั่นใจ - ความรู้ ด้านผู้ส่งสาร - การแสวงหาความรู้ - การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ - การพัฒนาความรู้ ด้านการสื่อสาร - การบันทึกความรู้ - ผู้ส่งสาร - เนื้อหาสาร	ด้านผู้รับสาร - พื้นที่ - ระยะเวลาการอบรม - ขนาดของกลุ่ม - วัตถุประสงค์ร่วม - เครื่องมืออุปกรณ์ - งบประมาณ ด้านผู้ส่งสาร - การแสวงหาความรู้ - การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ - การบันทึกความรู้ ด้านการสื่อสาร - ความรู้เกี่ยวกับสื่อใหม่ - การจัดหาและพัฒนาสื่อ - การเลือกกลุ่มเป้าหมาย

2. อภิปรายผล

2.1 กระบวนการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของ ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด

จากแนวคิดในเรื่องการแพร่กระจายนวัตกรรมของ Rogers (1995) กล่าวถึงเรื่องการแพร่กระจายนวัตกรรมไว้ว่า เป็นกระบวนการที่นวัตกรรม ถูกสื่อสารผ่านช่องทางการสื่อสาร ในช่วงเวลาหนึ่งไปยังสมาชิกในกลุ่มสังคม โดยที่การสื่อสารนั้นเป็นการสื่อสาร 2 ทาง ที่มุ่งหมายให้เกิดความเข้าใจในนวัตกรรมนั้น โดยมีองค์ประกอบของการแพร่กระจายนวัตกรรม 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) นวัตกรรม 2) การสื่อสาร 3) ช่วงเวลา 4) กลุ่มสังคม

ผลจากการศึกษากระบวนการพัฒนาการสื่อสารองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด พบว่า “เกษตรอินทรีย์” คือ นวัตกรรมของชุมชน ตามที่ Rogers ให้นิยาม “นวัตกรรม” ว่าเป็นสิ่งใหม่ แนวคิด วิธีปฏิบัติ หรือสิ่งของ ที่ได้รับการยอมรับในลักษณะส่วนบุคคล ที่มองว่าสิ่งนั้นใหม่ นวัตกรรมอาจไม่ใช่ความรู้ใหม่ที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน แต่การยอมรับนำมาปฏิบัติสำหรับบุคคล หรือกลุ่มสังคมใด ถือได้ว่าสิ่งนั้นคือ “นวัตกรรม”

เรื่อง “การสื่อสาร” Rogers กล่าวถึงช่องทางการสื่อสารว่า สื่อมวลชนจะมีประสิทธิภาพในเรื่องการสร้างความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรม ในขณะที่ การสื่อสารระหว่างบุคคลจะมีประสิทธิภาพในการสร้าง เปลี่ยนแปลงทัศนคติ ที่จะส่งผลให้เกิดการยอมรับหรือปฏิเสธแนวคิดใหม่ๆ คนส่วนใหญ่ไม่ได้ประเมินนวัตกรรมจากพื้นฐานด้านข้อมูล แต่มักประเมินจากคนใกล้ชิดที่ยอมรับนวัตกรรม บุคคลจึงมีอิทธิพลในฐานะคนต้นแบบ สอดคล้องผลการศึกษานายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด คือ ผู้ได้รับนวัตกรรมเรื่องเกษตรอินทรีย์ จากแหล่งข้อมูลที่เป็นสื่อมวลชน และในยุคที่สองซึ่งเป็นยุคเผยแพร่นวัตกรรม แก่นนำกลุ่มเกษตรอินทรีย์ ใช้ตัวเองเป็น “สื่อบุคคล” ที่มีประสิทธิภาพ กรณีศึกษาจากผลการทดลองปลูกข้าวของนายพิน เรียนรู้ ที่ได้ผลเชิงประจักษ์ว่ามีผลผลิตไม่น้อยกว่าเกษตรเคมี ทำให้ชาวบ้านคนอื่นๆ ยอมรับนายพิน เรียนรู้ในฐานะคนต้นแบบที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจรับนวัตกรรม

อีกประการ ในมุมมองของความเป็นนวัตกรรม Rogers กล่าวถึงระดับการยอมรับได้เร็วหรือช้า ขึ้นอยู่กับนวัตกรรมนั้นมีประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับผู้รับมากน้อยเพียงใด เข้ากันได้กับวิถีเดิมหรือไม่ มีความซับซ้อนมากน้อยแค่ไหน สามารถทดลอง และสามารถสังเกตผลได้ ซึ่งเมื่อพิจารณาจาก “เกษตรอินทรีย์” ถือเป็นนวัตกรรมที่มีประโยชน์เกี่ยวข้องโดยตรงกับชาวบ้านดอนผิงแดด ปรับเข้ากับวิถีชีวิตเดิมได้ไม่ยาก ไม่ได้มีความซับซ้อนมากมาย สามารถทดลองได้และมีผู้ทดลองให้เห็นอีกด้วย ทั้งยังเห็นผลเชิงประจักษ์จากผู้ที่ทำการทดลองคนแรก คือ นายชาญ ทับสี

ผู้ใหญ่บ้าน และคนที่สอง คือ นายพิน เรียนรู้ จึงทำให้มีส่วนทำให้การแพร่กระจายนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ที่บ้านดอนผิงแดด เป็นไปได้รวดเร็วขึ้น

ชาวบ้านดอนผิงแดด มีปัญหาความเดือดร้อนร่วมกัน ในเรื่องนี้สืบจากการทำนา จึงเป็นเหตุให้การแพร่กระจายนวัตกรรมด้านเกษตรอินทรีย์ เป็นไปได้รวดเร็ว สอดคล้องกับแนวคิดของ Rogers ในเรื่ององค์ประกอบด้าน “กลุ่มสังคม” คือ กลุ่มคนที่มีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด เพื่อแก้ปัญหาและต้องการบรรลุเป้าหมายร่วมกัน กลุ่มสังคมจะมี 1) โครงสร้าง ที่เป็นรูปแบบในการจัดการกลุ่ม วิธีปฏิบัติที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน 2) ผู้นำทางความคิด ซึ่งจะมีอิทธิพลต่อความคิด ทศนคติ ให้พฤติกรรมของสมาชิกเปิดกว้าง หรือตัดสินใจยอมรับสิ่งใด 3) นายหน้าการเปลี่ยนแปลง คือ บุคคลที่พยายามโน้มน้าวให้เกิดการตัดสินใจก่อนนวัตกรรม อย่างเป็นไปในทิศทางที่นายหน้าการเปลี่ยนแปลงต้องการให้เป็น 4) ผู้ช่วยนายหน้าการเปลี่ยนแปลง ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยนายหน้าการเปลี่ยนแปลงในการติดต่อกับสมาชิกในกลุ่มสังคม เพื่อช่วยโน้มน้าวให้เกิดการตัดสินใจก่อนนวัตกรรม

จากการศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา โดยแบ่งออกเป็น 3 ช่วงเวลา คือ

ยุคแรก เป็นยุคของการได้รับนวัตกรรมด้านเกษตรอินทรีย์ เข้ามาในชุมชน

ยุคที่สอง เป็นยุคที่เกิดการรวมกลุ่ม และมีการเผยแพร่ร่นวัตกรรมด้านเกษตรอินทรีย์ภายในชุมชน และผลจากการรวมกลุ่มได้ส่งผลไปสู่การได้รับคัดเลือกให้เป็นศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน

ยุคที่สาม เป็นยุคที่กลายเป็นผู้พัฒนาและถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ และวิธีเศรษฐกิจพอเพียงให้กับเกษตรกรจากชุมชนอื่นๆ ในจังหวัดเพชรบุรี ทำให้มีการพัฒนาวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ โดยการพัฒนาความรู้และความสามารถทางการสื่อสารให้เพิ่มพูนมากยิ่งขึ้น

เมื่อวิเคราะห์ถึงบุคคลต่างๆ ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง พบว่าในยุคแรกของการรับนวัตกรรมเข้ามาในชุมชน มีเพียงนายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด ทำหน้าที่เป็นผู้นำทางความคิด ขณะที่อาจารย์สุพรชัย มั่งมีสิทธิ์ จากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร ทำหน้าที่เป็นนายหน้าการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) ที่ใช้การสนับสนุนด้านการอบรม และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เมื่อถึงยุคที่สอง ยุคที่เกิดการเผยแพร่ร่นนวัตกรรมในชุมชน พบว่าผู้นำทางความคิดกลับกลายเป็นแกนนำของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ บ้านดอนผิงแดด โดยเฉพาะนายพิน เรียนรู้ ที่มีอิทธิพลทางความคิดให้เกษตรกรรายอื่นปรับเปลี่ยนทัศนคติ เปิดใจรับนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์มากขึ้น นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด ปรับเปลี่ยนบทบาทไปเป็นผู้ช่วยนายหน้า

การเปลี่ยนแปลง ในการติดต่อกับสมาชิกในชุมชน เพื่อช่วยโน้มน้าวให้เกิดการตัดสินใจต่อนวัตกรรม การยอมรับนวัตกรรมของบ้านดอนผิงแดด มีการพัฒนาต่อเนื่อง โดยแบ่งได้ชัดเจนเป็น 3 ยุค คือ

ยุคแรก เป็นยุคของการได้รับนวัตกรรมด้านเกษตรอินทรีย์ เข้ามาในชุมชน

ยุคที่สอง เป็นยุคของการเผยแพร่ร่นวัตกรรมด้านเกษตรอินทรีย์ภายในชุมชน

ยุคที่สาม เป็นยุคที่กลายเป็นผู้พัฒนาและถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ และวิธีเศรษฐกิจพอเพียงให้กับเกษตรกรจากชุมชนอื่นๆ ในจังหวัดเพชรบุรี ในขณะที่ชุมชนดอนผิงแดดเอง กลายเป็นชุมชนต้นแบบในการทำเกษตรอินทรีย์

ผลการศึกษาดังกล่าว สอดคล้องกับกระบวนการรับนวัตกรรมของ Rogers ที่แบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน คือ

1. **ขั้นความรู้ (knowledge)** เป็นขั้นตอนที่บุคคลแสวงหาข้อมูล เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับนวัตกรรมจากหลากหลายช่องทาง ดังเช่นนายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด ได้แสวงหาข้อมูลจากหลายช่องทาง เผยแพร่ไปยังคนอื่นๆ จนได้แนวร่วมมาจำนวนหนึ่ง

2. **ขั้นโน้มน้าวใจ (persuasion)** เป็นขั้นตอนที่บุคคลเริ่มมีความคิดเห็นต่อนวัตกรรม ซึ่งอาจมีทัศนคติในเชิงชอบหรือไม่ชอบ ในยุคแรก ความพยายามของนายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด ต้องต่อสู้กับทัศนคติของผู้นในชุมชน จนในยุคที่สอง เริ่มมีแนวร่วม การโน้มน้าวใจจึงมีประสิทธิภาพมากขึ้น

3. **ขั้นตัดสินใจ (decision)** เป็นขั้นตอนที่บุคคลเริ่มคุ้นเคยกับกิจกรรม หรือนวัตกรรมนั้นแล้ว และอยู่ในช่วงกันตัดสินใจระหว่างการยอมรับ และการปฏิสนวัตกรรม ในยุคที่สอง การใช้กลยุทธ์ต่างๆ และช่องทางกระจายสารผ่านสภากาแฟ การพยายามสร้างประสบการณ์ให้ผู้รับสาร เกิดเป็นความคุ้นชินให้กับเกษตรอินทรีย์โดยไม่รู้ตัว นำไปสู่การยอมรับในที่สุด

4. **ขั้นนำไปปฏิบัติ (implementation)** เป็นขั้นตอนการเปลี่ยนแปลง เมื่อบุคคลรับเอานวัตกรรมนั้นไปสู่การปฏิบัติ ในช่วงกลางยุคที่สองเป็นต้นมา เริ่มมีการยอมรับปฏิบัติแพร่กระจายไปทั่วทั้งหมู่บ้านดอนผิงแดด ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงหันมารับนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์

5. **ขั้นยืนยัน (confirmation)** เป็นขั้นตอนที่บุคคลแสวงหาสิ่งที่มาเสริมสร้างความมั่นใจ ในการที่บุคคลได้ตัดสินใจใช้นวัตกรรมนั้น ในขั้นตอนนี้บุคคลอาจมีการเปลี่ยนความคิด จากปฏิเสธเป็นยอมรับ หรือจากยอมรับเป็นปฏิเสธก็ได้ การเข้าสู่ยุคที่สามเป็นการรับการยืนยันจากหน่วยงานภายนอกชุมชน ที่กลับมาคอยย้ำให้ชุมชนตัดสินใจรับนวัตกรรมนั้นโดยไม่เปลี่ยนแปลงความคิด

การยอมรับนวัตกรรมของบ้านคอนผิงแดด ยังมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ หฤทัย ปัญญาวุธตระกูล (2548) ศึกษาเรื่องการสื่อสารเพื่อการพัฒนาเป็นหมู่บ้านอุตสาหกรรม ชนบทของหมู่บ้านนาต้นจั่น ตำบลบ้านดึก อำเภอสรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย พบว่า พัฒนาการของ หมู่บ้านนาต้นจั่นในการเป็นหมู่บ้านอุตสาหกรรมชนบท แบ่งได้ 4 ระยะ คือ

1. **ระยะแรงบันดาลใจ** เกิดแรงกระตุ้นจากกลุ่มแกนนำในหมู่บ้านจนเกิดกลุ่ม แม่บ้านสตรี

2. **ระยะการเริ่มต้น** การแพร่กระจายความคิดการพัฒนาชุมชนด้วยชุมชนเอง จน ขยายเป็นกลุ่มสหกรณ์ทอผ้านาต้นจั่น มีการวางแผนการจัดการคน และการหาความร่วมมือจาก พันธมิตรภายนอก

3. **ระยะสู่การปฏิบัติการ** ลงมือบริหารจัดการคน ออกหากกลุ่มพันธมิตรภายนอก ตามแผนที่วางไว้ จนได้รับเลือกเป็นหมู่บ้านอุตสาหกรรมชนบท

4. **ระยะการแตกหน่อเติบโต** มีการพัฒนาหมู่บ้านอย่างต่อเนื่องเพื่อจะก้าวไปสู่การ เป็นหมู่บ้านอุตสาหกรรมชนบทเพื่อการท่องเที่ยว

นั่นคือ มีการรับนวัตกรรมเข้ามาในระยะแรงบันดาลใจ มีการโน้มน้าวในระยะ เริ่มต้น จนนำไปสู่การตัดสินใจ และการปฏิบัติในระยะปฏิบัติการ และในขั้นยืนยันเป็นการยืนยันแบบ ยอมรับ จึงเป็นระยะการแตกหน่อเติบโต

การเปลี่ยนแปลงในกระบวนการรับนวัตกรรมนั้น ส่งผลในเรื่องการพัฒนา กระบวนการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ ซึ่งการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้จะบรรลุผลได้ นั้น ต้องมีการพัฒนาทั้งตัว “ความรู้” และ “ความสามารถทางการสื่อสาร” จากการศึกษาพบว่า ปรากฏชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายราษฎรชาบบ้าน บ้านคอนผิงแดด มีลำดับขั้นการเปลี่ยนแปลงทั้ง 2 ส่วน ไปในทิศทางบวกสอดคล้องกับ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2550:4) ที่กล่าวถึงการพัฒนา (Development) ว่าหมายถึง “การเปลี่ยนแปลง (change) ไปในทิศทางที่กำหนด (direction) หรือการ เปลี่ยนแปลงไปในทางดี หรือดีกว่าเดิม”

การพัฒนา “ความรู้” ของราษฎรชาบบ้าน บ้านคอนผิงแดด มีการใช้กระบวนการ จัดการความรู้ เพื่อทำความรู้ให้เพิ่มพูนยิ่งขึ้น สอดคล้องกับ สมนึก เอื้อจิระพงษ์พันธ์ (2553:20) ที่ นิยามการจัดการความรู้ว่าเป็น “กระบวนการที่มีลักษณะเป็นพลวัตที่เกี่ยวกับการจัดการข้อมูล สารสนเทศ ความรู้ กิจกรรม ตลอดจนประสบการณ์ ความเชื่อ ค่านิยม และความคิดสร้างสรรค์ของ บุคคลในองค์กร เพื่อสร้างเป็นความรู้และความคิดใหม่ ในลักษณะของนวัตกรรม”

ในแต่ละยุค ราษฎรชาบบ้าน บ้านคอนผิงแดด มีการแสวงหาความรู้ด้วยช่องทาง ต่างๆ มีการเลือกสรรความรู้ที่ตนต้องการนำมาใช้ ผสมผสานความรู้ใหม่เข้ากับความรู้เดิม แล้ว

นำไปใช้งานจริง มีการพัฒนาต่อยอดความรู้ เมื่อได้ผลเป็นที่น่าพึงพอใจ จะเปิดเผยแบ่งปันให้ผู้อื่นได้รับทราบ ซึ่งสอดคล้องเกือบทั้งหมด ยกเว้นเรื่องการบันทึกความรู้ กับขั้นตอนการจัดการความรู้ในระดับบุคคลของ ไพโรจน์ ชลารักษ์ (2551) ซึ่งกล่าวไว้ 6 ขั้นตอน คือ

1. การแสวงหาความรู้ (Knowledge Seeking) ทุกคนควรแสวงหาความรู้เพิ่มตลอดเวลา แต่ต้องจัดลำดับว่าความรู้เรื่องใดต้องการก่อนหลัง
2. การพิจารณาตรวจสอบและเลือกสรรความรู้ (Knowledge verifying and selecting) การเลือกรับความรู้มาใช้ควรพิจารณาตรวจสอบเสียก่อน แล้วจึงเลือกสรรความรู้ที่มีอยู่จะใช้ความรู้ด้านใด มากน้อยเพียงใด
3. การผสมผสานความรู้ (Knowledge Integration) เมื่อต้องใช้ความรู้หลายด้าน ต้องพิจารณาเลือกสรรและนำมาใช้ร่วมกันอย่างมีความเหมาะสม ซึ่งจะแสดงผลออกมาให้ปรากฏคือการแก้ปัญหาได้สำเร็จ
4. การใช้ความรู้ (Knowledge Utilization) คือการใช้ประโยชน์จากความรู้ที่มีอยู่
5. พัฒนาความรู้ให้เพิ่มขึ้น (Knowledge Developing and Increasing) ความรู้ที่มีอยู่อาจไม่เพียงพอต่อการแก้ปัญหา จำเป็นต้องแสวงหาหรือพัฒนาความรู้เพิ่มเติมตลอดเวลา
6. เผยแพร่และบันทึกความรู้ (Knowledge Presentation and Storage) เมื่อคนมีความรู้อย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว ควรมีการเปิดเผยออกมาให้ผู้อื่นได้รับรู้ด้วย การบันทึกความรู้จะช่วยให้มีการตกทอดและพัฒนาต่อไป

ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านคอนฝิงแดด มีการใช้เครื่องมือทางการจัดการความรู้หลายอย่าง ในการพัฒนา “ความรู้” ให้เพิ่มพูนมากขึ้น สอดคล้องบางส่วนกับเรื่องเครื่องมือและวิธีการจัดการความรู้ ซึ่ง บดินทร์ วิจารณ์ (2550) นูรชัย ศิริมหาสาคร และ พัดชา กวางทอง (2552) นำเสนอไว้ โดยบางส่วนที่สอดคล้อง มีดังนี้

1. ชุมชนนักปฏิบัติ (Community of Practice-CoP) เป็นเครื่องมือของผู้ที่สนใจในเรื่องเดียวกัน มีการรวมกันอย่างไม่เน้นความเป็นทางการ เพื่อเอื้อต่อการเรียนรู้ ปราชญ์ชาวบ้านใช้เครื่องมือนี้ในการพูดคุย แลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งกับภายในกลุ่ม และกับคนภายนอกกลุ่ม
2. การเล่าเรื่อง (Story Telling) เป็นการเล่าประสบการณ์ความสำเร็จให้สมาชิกฟัง กรณีศึกษาของนายพิน เรียนรู้ ถูกใช้เป็น Story Telling ที่มีพลังกระตุ้นกำลังใจ และความเชื่อมั่นกับทุกคน
3. การเสวนา (Dialogue) เป็นการปรับฐานความคิดโดยการรับฟังผู้อื่น ทำให้สมาชิกเห็นภาพที่ใกล้เคียงกัน ปราชญ์ชาวบ้าน มีทักษะการรับฟัง และเปิดใจรับฟังคนอื่นอยู่เสมอ

4. การทบทวนหลังการปฏิบัติ (After Action Reviews-AAR) เป็นการร่วมกันอภิปรายถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นว่า เกิดอะไร ทำไมถึงเกิด จะรักษาจุดแข็งและปรับปรุงจุดอ่อนจากกรณีดังกล่าวได้อย่างไร ปราชญ์ชาวบ้าน ใช้เครื่องมือนี้อย่างมากในยุคที่สาม เพื่อเป็นการประเมินผลการอบรม เพื่อพัฒนาเทคนิคการสื่อสารองค์ความรู้

5. เพื่อนช่วยเพื่อน (Peer Assist) เป็นการเชิญสมาชิกจากทีมอื่นมาแบ่งปันประสบการณ์ ความรู้ให้แก่ทีมที่ต้องการความช่วยเหลือ ปราชญ์ชาวบ้าน ใช้การช่วยกันดู ช่วยกันคิด ช่วยกันเสนอแนะแนวทางแก้ปัญหาาร่วมกัน

6. สภากาแฟ (Knowledge Café) เป็นการพบปะ พูดคุย แลกเปลี่ยนประสบการณ์กันในกลุ่มเล็ก ถือเป็นเครื่องมือหลักที่ถูกใช้ในยุคแรก และยุคที่สอง และเป็นช่องทางแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ได้ผลดี

การพัฒนา “ความสามารถทางการสื่อสาร” ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีลำดับขั้นการพัฒนาให้เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดียิ่งขึ้น กาญจนา แก้วเทพ (2549) ได้วิเคราะห์งานวิจัยของ ทศนีย์ เจนวิถีสุข และคณะ เรื่องความสามารถด้านการสื่อสารของพระพิศาลธรรมพาที (พระพยอม กัลยาโณ) กับการระดมพลังการพัฒนาชุมชน กับงานวิจัยของ อมรรรัตน์ ทิพย์เลิศ และคณะ เรื่องสมรรถนะด้านการสื่อสารของสื่อบุคคลกับการระดมพลังการพัฒนา รวมถึงงานวิจัยของ กำจร หลุยยะพงศ์ (2552) เรื่องอัตลักษณ์และความสามารถทางการสื่อสารของแกนนำชมรมผู้สูงอายุ ด.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร ในการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาตนเองและชุมชน ได้ให้ข้อสรุปการวัดมิติของความสามารถด้านการสื่อสาร ใน 3 มิติด้วยกัน คือ 1) ความรู้ 2) ทักษะ 3) กลยุทธ์การสื่อสาร

แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จของการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ไม่ได้เกิดจากการมี “ความรู้” แต่เพียงอย่างเดียว แต่ “ความสามารถทางการสื่อสาร” เป็นปัจจัยที่สำคัญในการนำไปสู่ความสำเร็จ ในยุคแรก นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด ทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร ใช้ตนเองเป็น “สื่อบุคคล” ต้องใช้ความรู้ในการวิเคราะห์ผู้รับสาร การออกแบบสารให้เหมาะสมกับผู้รับสาร เลือกใช้สื่อและช่องทางการสื่อสารที่เหมาะสมกับผู้รับสาร รวมถึงการกำหนดกลยุทธ์การสื่อสาร ที่สามารถทำให้ผู้รับสารรับรู้ และเข้าใจเรื่องราวของนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ได้ ซึ่งมี นายพิน เรียนรู้ ที่ได้รับอิทธิพลจากการสื่อสาร ถึงขั้นเปลี่ยนแปลงทัศนคติสอดคล้องกับทศนีย์ เจนวิถีสุข และคณะ (อ้างอิงใน กาญจนา แก้วเทพ 2549) ศึกษาเรื่องความสามารถด้านการสื่อสารของสื่อบุคคลอย่างพระพิศาลธรรมพาที (พระพยอม กัลยาโณ) กับการระดมพลังการพัฒนาชุมชน ต้องมีความสามารถด้านการสื่อสาร มีความรู้ ความเข้าใจผู้รับสาร รู้ว่า

จะสื่อสารกับผู้รับสารแต่ละกลุ่มอย่างไร การเลือกใช้สื่อ การออกแบบสารให้ง่ายและสอดคล้องกับผู้รับสาร โดยใช้หลากหลายกลยุทธ์

หนึ่งในกลยุทธ์ที่ นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านคอนผิงแดด เลือกใช้คือการทดลองให้เห็น โดยการปลูกผักด้วยวิธีการเกษตรอินทรีย์ เพราะตนเองไม่ได้ทำนา แล้วนำไปแจกให้ลูกบ้าน เพื่อสื่อเนื้อหาสารเรื่องประสิทธิภาพของเกษตรอินทรีย์ สอดคล้องกับงานวิจัยของอมรรัตน์ ทิพย์เลิศ และคณะ (อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ 2549) ศึกษาเรื่องสมรรถนะด้านสื่อสารของบุคคลกับการระดมพลังการพัฒนา โดยศึกษาสื่อบุคคล ที่ทำงานในตำแหน่งประธานชุมชนของชุมชนคลองเจริญ เทศบาลนครอุดรธานี พบว่า สื่อบุคคลนั้นสามารถทำหน้าที่เป็นได้หลายอย่างเป็นทั้งผู้ส่งสาร (Sender) เป็นความหมายของสาร (Message) เช่น อยากสอนชาวบ้านเรื่องความยั่งยืนก็ใช้วิธีลงมือทำให้เห็น เป็นการสื่อสารด้วยการกระทำ เป็นช่องทางการสื่อสาร (Channel) นอกจากเป็นตัวกลางนำข่าวสารจากเทศบาลไปสู่ชุมชนแล้ว ยังเป็นสื่อกลางนำความสัมพันธ์หลายๆ อย่างไปสู่ชุมชนอีกด้วย

การพัฒนา “ความสามารถทางการสื่อสาร” ในยุคที่สอง เป็นการพัฒนาของแกนนำกลุ่มเกษตรจุลินทรีย์ บ้านคอนผิงแดด ที่มาจากการรวมตัวของผู้ที่ได้รับนวัตกรรมจากการเผยแพร่ของ นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านคอนผิงแดด ใช้ระดับการสื่อสารระหว่างบุคคล และการสื่อสารกลุ่มเล็กเป็นหลัก เพื่อการโน้มน้าวใจเกษตรกรในหมู่บ้าน มีความโดดเด่นในเรื่องการเป็น “สื่อบุคคล” มากขึ้น สามารถโน้มน้าวใจเกษตรกรในหมู่บ้านเกิดความรู้ ความเข้าใจ เชื่อถือในเกษตรอินทรีย์ จนนำไปสู่การยอมรับปฏิบัติ หันมาทำนาอินทรีย์เกือบทั้งหมู่บ้าน

จะเห็นได้ว่าด้วยอิทธิพลของระดับการสื่อสารระหว่างบุคคลซึ่ง สุรัตน์ ศรีสุกุล (2550) กล่าวว่า เป็นการสื่อสารที่เอื้อให้เกิดปฏิริยาตอบกลับระหว่างกันในปริมาณสูงและรวดเร็ว ซึ่งเป็นผลมาจากการสื่อสารที่เห็นหน้าเห็นตากัน ขณะที่ บุญบา สุธีธร (2541) กล่าวว่า การสื่อสารระหว่างบุคคลสามารถเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของผู้รับสาร (changing attitudes and behaviors) เพราะการสื่อสารระหว่างบุคคลมีการใช้สารทั้งที่เป็นคำพูดและไม่ใช้คำพูด ประกอบกับการเผชิญหน้ากัน จึงทำให้สามารถโน้มน้าวใจได้ดี สามารถช่วยเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของผู้รับสารได้ง่ายกว่าการสื่อสารผ่านสื่อมวลชน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้การเลือกใช้กลยุทธ์ “เยี่ยมเยียนตามบ้าน” เพื่อสื่อสารโดยตรงกับเกษตรกรคนอื่นในหมู่บ้าน ทำให้สามารถบรรลุเป้าหมายได้โดยง่าย

ส่วนกลยุทธ์ที่สำคัญอีกอย่างคือ “เล่าสู่กันฟัง” ผ่านช่องทางสภากาแฟนั้น เป็นอิทธิพลของระดับการสื่อสารกลุ่มเล็ก ที่ จันทนา ทองประยูร (2553) อธิบายว่า เป็นกลุ่มที่มีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายร่วมกัน สมาชิกกลุ่มเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มและมีอิทธิพลต่อกัน การ

สื่อสารกลุ่มเล็กของสภาาเพบ้านดอนผิงแดด อาจเรียกว่า กลุ่มบำบัด (encounter or therapeutic group) เป้าประสงค์ของกลุ่มคือช่วยสมาชิกระบุและจัดการปัญหา ช่วยหาแนวทางแก้ไขปัญหาและสิ่งใหม่ๆ เพื่อส่งเสริมความช่วยเหลือกัน ตามที่ บรู๊คส์ (Brooks 1978 อ้างถึงใน จันทนา ทองประยูร 2553) ได้แยกประเภทของการสื่อสารกลุ่มเล็กไว้

ประสิทธิผลด้านการสื่อสารของแกนนำกลุ่มเกษตรจุลินทรีย์ บ้านดอนผิงแดด ถือว่ามีพัฒนาการด้านความสามารถทางการสื่อสารเพิ่มขึ้นกว่าในยุคแรก เพราะผลของการสื่อสารมีความชัดเจนในเรื่อง “การโน้มน้าวใจ” เกษตรกรในหมู่บ้านดอนผิงแดดได้สำเร็จ ถึงขั้นเกิดการเปลี่ยนแปลงวิธีการทำเกษตร ซึ่งไซมอนส์ (Simons 1976 อ้างถึงใน อรรถพร ปิณฑน์โอวาท 2554) อธิบายว่า “การโน้มน้าวใจ” หมายถึงการสื่อสารที่มนุษย์สร้างขึ้นมา เพื่อให้มีอิทธิพลเหนือผู้อื่น โดยการเปลี่ยนความเชื่อ ค่านิยม หรือทัศนคติ ขณะที่ โรเซนเบิร์ก และ ฮอฟแลนด์ (1960 อ้างถึงใน อรรถพร ปิณฑน์โอวาท 2554) กล่าวว่า ผลของการโน้มน้าวใจจะทำให้ผู้รับสารเกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านความรู้และสำนึก การเปลี่ยนแปลงในด้านอารมณ์และความรู้สึก การเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรม

ยุคที่สาม การพัฒนา “ความสามารถทางการสื่อสาร” ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด ถูกพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว มีการบูรณาการองค์ความรู้เข้ากับการสื่อสารได้อย่างดี การพัฒนาที่เห็นได้ชัดเจน คือ ด้านกลยุทธ์การสื่อสาร ที่สามารถเลือกใช้กลยุทธ์เพื่อตอบสนองกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย วัตถุประสงค์ของการสื่อสารที่หลากหลาย สอดคล้องกับ กาญจนา แก้วเทพ (2549) ที่กล่าวถึงสื่อบุคคลที่มีความสามารถในการสื่อสารสูง พบว่ามีการใช้กลยุทธ์ในการสื่อสารที่หลากหลาย โดยแบ่งเป็นความหลากหลายในมิติต่างๆ ดังนี้

3.1 ความหลากหลายในแง่กลุ่มเป้าหมาย

3.2 ความหลากหลายในแง่เป้าหมายการสื่อสาร

3.3 ความหลากหลายในเชิงแบบจำลองการสื่อสาร ซึ่งมี 2 แบบ คือ แบบจำลองการสื่อสารเชิงการถ่ายทอด มีลักษณะเป็นการสื่อสารแบบทางเดียว และเชิงพิธีกรรม ที่มีลักษณะเป็นการสื่อสารแบบสองทาง

3.4 ความหลากหลายในแง่ช่องทาง / สื่อ

3.5 ความหลากหลายในแง่ระดับของการสื่อสาร มีอย่างน้อย 6 ระดับ คือ

- ระดับ intrapersonal communication
- ระดับ interpersonal communication
- ระดับ group communication
- ระดับ organizational communication

- ระดับ public communication

- ระดับ mass communication

3.6 มีกลยุทธ์ทั้งระดับผิวเผินและระดับลึกซึ่ง

3.7 มีกลยุทธ์พลิกแพลงและยืดหยุ่น

3.8 แก่นหลักของกลยุทธ์คือการประสมประสาน

กลยุทธ์ที่ประสบผลสำเร็จอย่างมาก คือ กลยุทธ์ “ฟังให้รู้ ดูให้จำ ทำให้เป็น” และกลยุทธ์ “ช่วยกันทำ แล้วนำไปใช้” ที่เริ่มจากการให้แนวคิด บอกวิธีการทำ และเน้นการทดลองปฏิบัติด้วยตนเองโดยอาศัยกระบวนการกลุ่มเข้ามาช่วย สามารถสร้างประสบการณ์ตรงให้กับผู้เข้ารับการอบรม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ จิรวัดน์ นาคพนม (2549) ศึกษาเรื่องการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านอาชีพจักสานของชุมชนในจังหวัดอ่างทอง พบว่า การพัฒนารูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านอาชีพจักสานของชุมชนในจังหวัดอ่างทอง มี 3 องค์ประกอบที่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพ โดยที่ผู้สอนจะต้องทำตามขั้นตอนของการถ่ายทอดทีละขั้นตอนตั้งแต่ต้นจนจบ คือ

องค์ประกอบที่ 1 ค่านิยมของการจักสาน คือ การเสริมสร้างให้เกิด ความรัก ความชอบงานจักสาน ทำให้เกิดทัศนคติที่ดี เกิดความรู้สึกลึกซึ้งที่อยากจะทำงานจักสาน และเห็นประโยชน์ของงานจักสานก่อน

องค์ประกอบที่ 2 องค์ความรู้ด้านการจักสาน คือ เนื้อหาความรู้เกี่ยวกับอุปกรณ์ และวิธีการ

องค์ประกอบที่ 3 วิธีการสอนการจักสาน โดยหลักใช้วิธีการสาธิตและใช้วิธีฝึกปฏิบัติจริง รวมทั้งใช้วิธีการทบทวนความรู้โดยการตรวจสอบผลงาน

ในแง่ของทักษะการสื่อสารมีการพัฒนาสูงขึ้นมาก ทั้งการเลือกใช้สื่อที่หลากหลาย มีการพัฒนาทั้งสื่อบุคคล คือ ตนเอง มีการพัฒนาสื่อวัตถุ สื่ออุปกรณ์ สื่อกิจกรรม สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่อจิตตอล มีทักษะการเลือกสาร เนื้อหาสารที่ส่งถึงผู้รับสารมีความง่าย ชัดเจน เข้าใจได้ไม่ยาก อีกทั้งยังมีทักษะด้านการให้คำปรึกษาแนะนำได้ดี ด้วยประสบการณ์ที่สั่งสมมาจากการปฏิบัติ ทักษะการสื่อสารที่พัฒนาขึ้น สอดคล้องกับ กาญจนา แก้วเทพ (2549) ที่กล่าวถึงผู้มีทักษะการสื่อสารสูงว่า ต้องมี 1) ทักษะการใช้สื่อ เป็นการเลือกประเภทของสื่อที่จะใช้ซึ่งต้องพิจารณาผู้รับสาร / เนื้อหาสาร / และวัตถุประสงค์ รวมเข้ากับความสามารถของผู้ใช้สื่อด้วย 2) ทักษะการเลือกสาร คือ พิจารณาเนื้อหาสารให้เหมาะสมกับผู้รับสารเป็นสำคัญ ทั้งระดับความยากง่าย ความเกี่ยวข้องกับผู้รับสาร และจากขั้นตอนการคัดเลือกสาร จะนำไปสู่ขั้นตอนการออกแบบสารเพื่อนำเสนอ ต้องทำให้ผู้รับสารสามารถเข้าใจได้ง่ายๆ 3) ทักษะเฉพาะ เป็นทักษะที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารทั้งขา

เข้า เช่น ทักษะการรับฟัง และทักษะขาออก เช่น ทักษะการให้คำแนะนำ ทักษะการโน้มน้าว นอกจากนี้ยังมีทักษะเกี่ยวกับวิธีคิดแก้ปัญหา และทักษะความสามารถในการตัดสินใจ

ผลสำเร็จของการพัฒนา “กระบวนการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์” ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด บรรลุเป้าหมายที่ต้องการคือสามารถสร้างความรู้ สร้างความเข้าใจ มีการนำไปปฏิบัติได้จริงของผู้รับสาร หรืออาจสรุปได้ว่า กระบวนการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด สามารถโน้มน้าวใจผู้รับสาร และก่อให้เกิดความรู้ การเปลี่ยนแปลงด้านทัศนคติ จนถึงขั้นยอมรับปฏิบัติ สอดคล้องกับ อรพรรณ ปิณฑน์โอวาท (2554) กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ (Knowledge) ทัศนคติ (Attitude) และการยอมรับปฏิบัติ (Practice) หรือที่เรียกกันว่า แบบจำลอง KAP ซึ่งกระบวนการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ มองแบบจำลองนี้ว่า เป็นการให้ความรู้แก่ผู้รับสาร เพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติ อันจะนำไปสู่พฤติกรรม หรือการยอมรับปฏิบัติในที่สุด

2.2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด ประกอบไปด้วยปัจจัยหลัก 2 ด้าน คือ ปัจจัยภายนอกกลุ่ม และปัจจัยภายในกลุ่ม

โดยพบว่า ปัจจัยภายนอกกลุ่มนั้น เริ่มตั้งแต่บริบทชุมชน ที่มีอาชีพทำนาและใช้สารเคมีอย่างรุนแรง การที่ปราชญ์ชาวบ้านเพียงกลุ่มเดียวหันมาทำนาอินทรีย์ ย่อมได้รับผลกระทบจากสารเคมีที่ไหลเวียนในแหล่งน้ำที่ใช้ร่วมกัน จึงมีความจำเป็นเบื้องต้นที่ต้องหาวิธีการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ แต่โดยระบบสังคมยังเป็นสังคมแบบ “สังคมชนบท” มีลักษณะเป็นสังคมเครือญาติและมีวัฒนธรรมที่ยังดำรงอัตลักษณ์ได้ดี มีประเพณี วิถีชีวิต ที่สามัคคี เอื้ออาทร ถูกสืบทอดอย่างแข็งแกร่ง สอดคล้องกับ พัทธกิจ ศิริวงศ์ (2554) ที่ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลให้กลุ่มเกษตรอินทรีย์ บ้านดอนผิงแดด สามารถมีพัฒนาการไปสู่การยกระดับเป็นศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน พบว่ามีจุดแข็งส่วนหนึ่ง คือ วัฒนธรรมของชุมชนเข้มแข็ง มีการสืบทอดประเพณีที่ยืนยาวมากกว่า 100 ปี ทั้งประเพณีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่ออยู่ และเกี่ยวข้องกับอาชีพเกษตรกรรม ชุมชนมีความสามัคคีช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ทั้งแสวงหาความรู้ใหม่ และนำมาพัฒนาต่อยอด มีความพร้อมในการปรับตัว สามารถปรับตัวได้ดีเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ส่วนหนึ่งของความต้องการพัฒนาด้านการสื่อสาร ของปราชญ์ชาวบ้าน เป็นไปเพื่อต้องการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้วยความปรารถนาดีต่อเพื่อนร่วมชุมชนเป็นพื้นฐาน

ด้วยระบบสังคม และวัฒนธรรมข้างต้น หล่อหลอมให้ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้คนในชุมชนมีลักษณะใกล้เคียงกัน กลายเป็นปัจจัยที่ทำให้ง่ายต่อการสื่อสารได้บรรลุผล สอดคล้องกับ เดวิด เค เบอร์โล (Berlo, 1960 อ้างถึงใน สุรัตน์ ศรีสกุล 2550) กล่าวถึง แบบจำลององค์ประกอบของการสื่อสาร ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 4 องค์ประกอบ ได้แก่ ผู้ส่งสาร (Communication source) สาร (Message) ช่องสาร (Channel) และ ผู้รับสาร (Receiver) โดยให้ความเห็นว่า ระบบสังคม (Social System) นั้นส่งผลต่อบุคคล และพฤติกรรมในการสื่อสาร ขณะที่ วัฒนธรรม (Culture) ซึ่งหมายถึง ขนบธรรมเนียม ประเพณี ค่านิยม ความเชื่อ เป็นตัวกำหนดรูปแบบการดำเนินชีวิตและพฤติกรรมในการสื่อสารของมนุษย์

นอกจากนั้น ปัจจัยภายนอกกลุ่ม คือ การได้รับการสนับสนุนจากบุคคลภายนอกกลุ่ม และการสนับสนุนจากภาครัฐ ยังเป็นโอกาสในการพัฒนากระบวนการสื่อสารองค์ความรู้ ให้ก้าวหน้าเร็วขึ้น กลายเป็นโอกาสในการพัฒนา สอดคล้องกับ พัทธกิจ ศรีวงศ์ (2554) กล่าวถึงปัจจัยด้านบวกในเรื่อง “โอกาส” ของบ้านดอนผิงแดด ว่าส่วนหนึ่งมาจากการที่มีผู้รู้ มีนักวิชาการเข้าไปช่วยให้คำแนะนำ การได้รับโอกาสถูกส่งเข้ารับคัดเลือกเป็นศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน มีโอกาสไปเรียนรู้ ไปดูงาน เข้ารับการอบรมความรู้เพิ่มเติม อีกทั้งยังมีกลุ่มผลประโยชน์พร้อมช่วยเหลือเพื่อแลกเปลี่ยน ทั้งภาครัฐราชการ ภาคการเมือง ภาคเอกชน ที่ต่างต้องการใช้ประโยชน์ต่อยอดจากศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน

ปัจจัยภายในกลุ่ม อยู่ที่ตัวผู้นำกลุ่ม และสมาชิกกลุ่ม เป็นหลัก เพราะการพัฒนากระบวนการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ คือ กระบวนการพัฒนาความรู้และความสามารถทางการสื่อสารของสื่อบุคคล ดังนั้น ปัจจัยที่เอื้อให้เกิดการพัฒนาคน คือ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนากระบวนการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้วย

คุณสมบัติ ของนายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด ในฐานะผู้นำกลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน ถือว่าเป็นผู้ที่สามารถชักจูงให้สมาชิกช่วยกันปฏิบัติการกิจได้บรรลุเป้าหมาย สอดคล้องกับ สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์ (2550:14) ให้ความหมายของ ผู้นำ ว่า “คือ บุคคลที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งอาจโดยการเลือกตั้งหรือแต่งตั้งและเป็นที่ยอมรับของสมาชิกให้มีอิทธิพลและบทบาทเหนือกลุ่ม สามารถที่จะจูงใจชักนำ หรือชี้นำให้สมาชิกของกลุ่มรวมพลังเพื่อปฏิบัติการกิจต่างๆ ของกลุ่มให้สำเร็จ”

นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด ยังมีมีคุณลักษณะต่างๆ ที่ส่งผลต่อการพัฒนาการสื่อสารของกลุ่ม เพราะมีการพัฒนาความรู้ และความสามารถทางการสื่อสาร การปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป สามารถสร้างแรงจูงใจ โน้มน้าวให้ผู้อื่นเกิดกำลังใจที่จะพัฒนาความรู้ความสามารถ มีความมุ่งมั่นแน่วแน่ในการแก้ปัญหา จากแนวคิดใน

การมุ่งแก้ปัญหาความเดือดร้อนจากหนี้สินให้ชาวบ้าน โดยการใช้แนวทางเกษตรอินทรีย์มาช่วยลดต้นทุน ถูกทำให้บรรลุความสำเร็จโดยการทดลองด้วยตนเอง ใช้การปลูกผักให้ชาวบ้านดูเป็นตัวอย่าง ถือเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง อีกทั้งยังเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี สามารถสร้างความเชื่อถือศรัทธาจากลูกบ้าน สอดคล้องกับ John H. Zenger และ Joseph Folkman (2549) กล่าวถึงการเป็นผู้นำที่ดี ต้องมีจุดแข็ง 5 ประการ ดังนี้ 1) ลักษณะนิสัย 2) ความสามารถส่วนบุคคล 3) การมุ่งเน้นที่ผลลัพธ์ 4) ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ 5) การนำการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในองค์กร

นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านคอนผิงแดด มีทักษะการสื่อสารขั้นต้น การอ่าน เขียน ในระดับดี มีทักษะการฟังที่ดี เป็นผู้รับฟังคนอื่น ๆ และพร้อมจะวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับ เพื่อนำเอาข้อดีไปประยุกต์ใช้ ทักษะการสื่อสารสำคัญซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนากระบวนการสื่อสารองค์ความรู้ คือ ทักษะการรับฟัง ที่ประกอบกับการเปิดใจรับข้อมูล ทำให้สามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้รู้จากหลายแหล่ง อีกทักษะคือการสื่อสารระหว่างบุคคล ที่ทำให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้บรรลุเป้าหมายมากยิ่งขึ้น

ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ ที่ได้รับการอบรม การศึกษาดูงาน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การทดลองลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง และจากการนำไปใช้ประโยชน์ ความเชื่อมั่นว่าเกษตรอินทรีย์สามารถเป็นแนวทางแก้ปัญหาให้กับชุมชนได้อย่างแท้จริง ทำให้เกิดการพัฒนาตนเอง และมีลำดับการพัฒนาความรู้อย่างต่อเนื่อง ส่งผลต่อการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ เพราะสามารถโน้มน้าวใจคนในชุมชน และในยามที่ทำหน้าที่วิทยากร ก็สามารถสร้างความเข้าใจต่อผู้เข้ารับการอบรมได้เป็นอย่างดี

ทางด้านสมาชิกของกลุ่ม คือ ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านคอนผิงแดด ทุกคนมีทักษะการสื่อสารพื้นฐาน อ่านออก เขียนได้ มีทักษะการฟังที่ดี เป็นผู้รับฟังคนอื่น เปิดใจรับข้อมูลข่าวสาร เพื่อวิเคราะห์พิจารณา และเลือกที่จะเชื่อด้วยตัวเอง ด้านการพูด หลังจากได้รับการฝึกหัดจากนายไทรพันธ์ คงกำเนิด หัวหน้ากลุ่มงานสารสนเทศการเกษตร สำนักงานเกษตรและสหกรณ์ จังหวัดเพชรบุรี มีการพัฒนาขึ้นเป็นลำดับ จนสามารถสร้างความเข้าใจให้ผู้เข้ารับการอบรมได้ดี

ทักษะการฟังแบบเปิดใจ ความสามารถในการพัฒนาความรู้เชิงประสบการณ์ จาก 1) การลงมือปฏิบัติจริง 2) การทดลองทำแบบลองผิดลองถูก 3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างสมาชิก 4) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้รู้จากภายนอกชุมชน ประกอบกับการมีทัศนคติที่ดีทั้งต่อตนเอง ทัศนคติที่ดีต่อองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์และวิถีเศรษฐกิจพอเพียง ทัศนคติที่ดีต่อผู้เข้ารับการอบรม ทุกคนมีความเชื่อมั่นในตนเอง และมีแนวคิดในเรื่องการแบ่งปัน ประารถนาให้ผู้อื่นได้รับ

ความรู้ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการพัฒนา กระบวนการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้

ทั้งผู้นำกลุ่ม และสมาชิก ล้วนมีคุณสมบัติด้านทักษะการสื่อสาร ความรู้ในเรื่อง เกษตรอินทรีย์ และวิถีเศรษฐกิจพอเพียง อีกทั้งยังมีทัศนคติที่ดี เป็นคุณสมบัติที่จะส่งผลให้การสื่อสารและการพัฒนาเป็นไปในทิศทางบวก สอดคล้องกับ สุรัตน์ ตรีสุกุล (2550) อธิบายถึง ประสิทธิภาพของการสื่อสารตามแบบจำลองของเบอร์โล จะเกิดขึ้นมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับ คุณสมบัติต่างๆ ของแต่ละองค์ประกอบ โดยอธิบายในส่วนของผู้ส่งสารเอาไว้ว่า ต้องประกอบด้วย ทักษะในการสื่อสาร (Communication Skills) ทั้ง 5 ทักษะ ด้านการเข้ารหัส คือ การเขียน และการพูด ด้านการถอดรหัส คือ การอ่าน และการฟัง อีกทักษะหนึ่งคือ การคิดและการใช้เหตุผล ความรู้ (Knowledge) ของผู้ส่งสารในเรื่องที่จะสื่อสาร เข้าใจลักษณะของผู้รับสาร วิธีการเลือกใช้สื่อ ลักษณะของสื่อ ทัศนคติ (Attitude) หมายถึง ความโน้มเอียงในการเข้าถึงหรือหลีกเลี่ยง ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ ทัศนคติต่อตนเอง ทัศนคติต่อเรื่องหรือประเด็นในการสื่อสาร และทัศนคติต่อผู้รับสาร

2.3 ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด

การพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีเป้าหมายต้องการให้เกิดผลต่อผู้เข้ารับการอบรมในด้านความรู้ การปรับเปลี่ยนทัศนคติ และนำไปสู่การปฏิบัติได้จริง ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น ปรากฏชัดใน 2 มิติ คือ มิติทางด้านผลกระทบกับการเกิดผลลัพธ์ต่อผู้รับสาร และมิติทางด้านการพัฒนาผู้ส่งสาร

ปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการรับสารของผู้รับสาร คือ ปัญหาที่ทำให้ การเกิดความรู้ การเปลี่ยนทัศนคติ และการเรียนรู้สู่การปฏิบัติไม่สามารถบรรลุผลได้ตามเป้าหมาย พบว่ามีปัญหาในเรื่องของพื้นที่ ระยะเวลาการอบรม ขนาดของกลุ่ม วัตถุประสงค์ร่วม เครื่องมืออุปกรณ์ และงบประมาณ ปัญหาต่างๆ ส่งผลต่อการสื่อสารในกลุ่มระหว่างปราชญ์ชาวบ้าน และผู้เข้ารับการอบรม

จันทนา ทองประยูร (2553) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะสำคัญของการสื่อสารกลุ่มเล็กไว้ว่า

1. การสื่อสาร ต้องมีการสื่อสารเพื่อให้กลุ่มบรรลุเป้าหมาย
2. พื้นที่ ต้องอยู่ในพื้นที่ที่มีปฏิสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน สื่อสารกันแบบเห็นหน้า
3. ระยะเวลา ต้องมีการสื่อสารระหว่างกันในช่วงระยะเวลาหนึ่ง

4. ขนาดของกลุ่ม มีขนาดพอเหมาะ
5. มีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน
6. บรรทัดฐาน กลุ่มมีการสร้างบรรทัดฐาน อาจเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ
7. บทบาท สมาชิกจะต้องแสดงบทบาทของตนเองในกลุ่ม ทุกคนต้องปรับตัวให้เข้ากับกลุ่ม
8. ผู้นำกลุ่ม อาจได้รับมอบหมายอย่างเป็นทางการให้ทำหน้าที่ หรือไม่เป็นทางการ
9. คุณลักษณะร่วม เช่น ความเชื่อ เป้าประสงค์ร่วมกันเพื่อทำงาน ฯลฯ
10. เป้าประสงค์ร่วม อาจด้วยเป้าประสงค์เกี่ยวกับงาน หรือเป้าประสงค์อื่นๆ
11. ความผูกพัน คือสิ่งที่ทำให้เป้าประสงค์บรรลุได้ ด้วยการพึ่งพากัน
12. บริบทการสื่อสาร เช่น สถานการณ์ในการทำงาน ขนาดกลุ่ม เป้าประสงค์ แรงกดดันจากภายนอกและภายใน เป็นต้น

จากคุณสมบัติของการสื่อสารกลุ่มเล็กข้างต้น หากข้อใดไม่บรรลุผลในทางบวก ย่อมแสดงถึงการเกิดปัญหาและอุปสรรค ต่อการสื่อสาร จากการศึกษาปัญหาและอุปสรรค ที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการรับสารของผู้รับสาร จากการศึกษาพบว่าปัญหาที่เกิดผลกระทบต่อผู้รับสารมีบางส่วนสอดคล้องกับคุณลักษณะของการสื่อสารกลุ่มเล็กข้างต้น

ปัญหาและอุปสรรค ต่อการพัฒนาผู้ส่งสาร คือ ปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลต่อการพัฒนาความรู้ และการพัฒนาความสามารถทางการสื่อสาร ของปราชญ์ชาวบ้าน พบว่ามีปัญหาและอุปสรรค ด้านการพัฒนาความรู้ในเรื่อง การแสวงหาความรู้ การเสียเวลาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้ที่ไม่ได้มีวัตถุประสงค์ด้านเกษตรอินทรีย์ และมีปัญหาอย่างมากในเรื่อง การบันทึกความรู้ ไพโรจน์ ชลารักษ์ (2551) ได้กล่าวถึงข้อดีของการเปิดเผยและบันทึกความรู้ (Knowledge Presentation and Storage) ไว้ว่า “เมื่อคนมีความรู้อย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว ควรมีการเปิดเผยออกมาให้ผู้อื่นได้รับรู้ด้วยการบันทึกความรู้จะช่วยให้มีการตกทอดและพัฒนาต่อไป” ดังนั้น การไม่บันทึกความรู้ยังเป็นลายลักษณ์อักษรของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด อาจไม่ได้เป็นเพียงปัญหาและอุปสรรคในระยะสั้นเท่านั้น แต่ในระยะยาว หากไร้ผู้สืบทอดเจตนารมณ์ องค์ความรู้ต่างๆ อาจต้องสูญหายไปด้วย

ส่วนปัญหาและอุปสรรค ด้านการพัฒนาความสามารถทางการสื่อสาร พบปัญหาและอุปสรรคในเรื่อง ความรู้เกี่ยวกับสื่อใหม่ การจัดหาและพัฒนาสื่ออุปกรณ์ และการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายที่จะเข้ามาขอคู่มือ ถึงแม้จะไม่ใช่ปัญหาหรืออุปสรรคที่รุนแรง จนก่อให้เกิดผลกระทบด้านการพัฒนากระบวนการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้อย่างมากมาย แต่ในระยะยาว

การพัฒนากระบวนการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ อาจมีกลุ่มเป้าหมายที่เปลี่ยนไป ด้วยวัยของผู้รับสาร ด้วยบริบทแวดล้อมของผู้รับสาร ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด จึงไม่ควรมองข้ามในปัญหาหรืออุปสรรคเล็กน้อยเหล่านี้

2.4 ข้อค้นพบอื่น

จากการศึกษาวิจัยเรื่องกระบวนการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของปราชญ์ชาวบ้านศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด ผู้วิจัยพบว่า ความสำเร็จของการพัฒนาการสื่อสารของปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด คือ การพัฒนาความสามารถของ “สื่อบุคคล” ทั้งในมิติของ “ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์” และ “ความสามารถทางการสื่อสาร” ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับงานวิจัยเกี่ยวกับสื่อบุคคลอื่น อาจพอสรุปถึงความเหมือนและแตกต่างได้ดังนี้

2.4.1 ผู้ส่งสาร

จากงานวิจัยเรื่องอัตลักษณ์และความสามารถในการสื่อสารของแกนนำชมรมผู้สูงอายุ ตำบลโพธิ์ไทรงาม จังหวัดพิจิตร ในการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาตนเองและชุมชน โดยกำจร หลุยยะพงศ์ (2552) มีความสอดคล้องในเรื่องสื่อบุคคลที่เป็นผู้ส่งสาร คือ เป็นสื่อบุคคลที่มีลักษณะการรวมตัวเป็นกลุ่ม โดยมีแกนนำหลัก 4 คน ในขณะที่ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีลักษณะของกลุ่มเช่นกัน โดยมีแกนนำหลัก 8 คน ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับการศึกษาเรื่องสื่อบุคคลของทัศนีย์ เจนวิถีสุข และคณะ (อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ 2549) ศึกษาเรื่องความสามารถด้านการสื่อสารของพระพิศาลธรรมพาที (พระพยอม กัลยาโณ) กับการระดมพลังการพัฒนาชุมชน และการศึกษาเรื่องสื่อบุคคลของอมรรัตน์ ทิพย์เลิศ และคณะ (อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ 2549) ศึกษาเรื่องสมรรถนะด้านสื่อสารของบุคคลกับการระดมพลังการพัฒนา โดยศึกษาสื่อบุคคล ที่ทำงานในตำแหน่งประธานชุมชน ของชุมชนคลองเจริญ เทศบาลนครอุดรธานี จะพบว่า 2 กรณีนี้ เป็นการศึกษาสื่อบุคคลในลักษณะบุคคลที่โดดเด่นเรื่องการสื่อสารเพียงคนเดียว

2.4.2 การพัฒนาความรู้ และ ความสามารถทางการสื่อสาร

จากการศึกษาพบว่าความสอดคล้องของการพัฒนาความรู้ และ ความสามารถทางการสื่อสารของปราชญ์ชาวบ้าน กับแกนนำผู้สูงอายุ ตำบลโพธิ์ไทรงาม จังหวัดพิจิตร คือ การพัฒนาในรูปแบบเครือข่าย การมีปฏิสัมพันธ์แบบกลุ่มในลักษณะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และมีปฏิสัมพันธ์เชิงสังคมต่อกัน (Socialization) ในขณะที่พระพิศาลธรรมพาที และประธานชุมชนคลองเจริญ อุดรธานี มีการพัฒนาเพียงลำพัง จนสรุปหนึ่งว่าสื่อบุคคลทั้งสอง มีความสามารถในเชิงพรสวรรค์มากกว่า

2.4.3 การเลือกใช้กลยุทธ์การสื่อสาร

กระบวนการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด เมื่อเทียบกับงานวิจัยทั้ง 3 เรื่องข้างต้น มีความแตกต่างกันในเรื่องบทบาทของสื่อบุคคล ที่มีวัตถุประสงค์ในการสื่อสารแตกต่างกัน กลยุทธ์ที่ใช้จึงไม่อาจเทียบเคียงกันได้ทั้งหมด แต่มีหลายกลยุทธ์ที่มีความสอดคล้องกัน ดังนี้

จากงานวิจัยเรื่องอัตลักษณ์และความสามารถทางการสื่อสารของแกนนำชมรมผู้สูงอายุ ตำบลโพธิ์ไทรงาม จังหวัดพิจิตร ในการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาตนเองและชุมชน โดยกำจร หลุยยะพงศ์ (2552) พบว่าแกนนำชมรมผู้สูงอายุมีการประยุกต์ความรู้ใหม่เข้ากับความรู้เก่า และมีการทำงานบนเครือข่าย ซึ่งปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด ได้มีการประยุกต์ความรู้เช่นกัน ในการพัฒนาความรู้ของตนเอง และกลยุทธ์ช่วยเหลือ แบ่งปันฉันมิตร คือลักษณะการทำงานบนเครือข่ายแบบหนึ่ง

จากงานวิจัยเรื่องความสามารถด้านการสื่อสารของพระพิศาลธรรมพาที (พระพยอม กัลยาโณ) กับการระดมพลังการพัฒนาชุมชน ของทัศนีย์ เจนวิถีสุข และคณะ (อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ 2549) พบว่าพระพิศาลธรรมพาที มีการใช้อารมณ์ขัน ใช้การเล่าเรื่อง ใช้การผสมผสานความรู้เดิมและความรู้ใหม่ที่บอกทางโลกและทางธรรมเข้ากัน ซึ่งปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีกลยุทธ์ที่สอดคล้องคือ กลยุทธ์เล่าสู่กันฟัง กลยุทธ์อารมณ์ขัน เพลงหวาน กลยุทธ์เรื่องเล่าเร้าพลัง และในขั้นตอนการพัฒนาความรู้ให้ตนเองมีการผสมผสานความรู้ใหม่กับเก่าเช่นกัน

จากงานวิจัยเรื่องสมรรถนะด้านสื่อสารของบุคคลกับการระดมพลังการพัฒนา โดยศึกษาสื่อบุคคล ที่ทำงานในตำแหน่งประธานชุมชน ของชุมชนคลองเจริญ เทศบาลนครอุดรธานี ของอมรรัตน์ ทิพย์เลิศ และคณะ (อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ 2549) พบว่าประธานชุมชนเป็นนักแปลงสารที่ดี มีการใช้กลยุทธ์ขอความร่วมมือ การระดมคนเข้าประชุมแบบเคาะประตูบ้าน การฝึกสอนโดยพูดเชิงแนะนำ และทำให้ดู สอดคล้องกับกลยุทธ์ที่ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดดใช้คือ กลยุทธ์จุดประกายและกลยุทธ์เชื่อมโยง ที่มีลักษณะการบุกไปถึงบ้านเช่นกัน กลยุทธ์ขอแรง ที่อาศัยการขอความร่วมมือ กลยุทธ์ทดลองให้เห็น ที่ใช้การลงมือทำให้ดูเป็นตัวอย่าง

ส่วนกลยุทธ์ที่โดดเด่น ถือเป็นกลยุทธ์เพื่อการถ่ายทอดองค์ความรู้ ที่แตกต่างจากสื่อบุคคลในงานวิจัยทั้ง 3 เรื่องข้างต้น คือ กลยุทธ์แบ่งปัน ที่อาศัยพื้นฐานทางสังคมของดอนผิงแดด ทำให้กลยุทธ์นี้ใช้ได้ผล กลยุทธ์แยกกันเล่า ร่วมกันลุย เป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ผู้รับการอบรมได้ฟังเนื้อหาหลากหลายและมีโค้ชให้คำแนะนำปฏิบัติ กลยุทธ์ฟังให้รู้ ดูให้จำ ทำให้เป็น เป็นการบูรณาการทั้งการฟัง การดู การปฏิบัติ เข้าด้วยกันอย่างกลมกลืน และได้ผลมาก

ในการถ่ายทอดองค์ความรู้ กลยุทธ์ช่วยกันทำแล้วนำไปใช้ เป็นกลยุทธ์ที่อาศัยการสร้างความเข้าใจให้ลงมือปฏิบัติเพื่อการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง โดยมีรางวัลเป็นของล่อใจ

2.4.4 ปัจจัยความสำเร็จของกระบวนการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด

จากการศึกษาทำให้เห็นภาพของกระบวนการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด ซึ่งเป็นเครื่องยืนยันเบื้องต้นว่า “การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้” เป็นสิ่งที่พัฒนาได้ แต่จากประเด็นในเรื่องของปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนา จะพบว่าเริ่มต้นจากบริบทของชุมชน ลักษณะทางสังคม และวัฒนธรรมของชุมชนบ้านดอนผิงแดด ที่มีลักษณะเป็นสังคมเครือญาติ และมีความสามัคคี เอื้ออาทรเกื้อกูลกันในชุมชนเป็นจุดแข็งและเป็นปัจจัยเริ่มต้น หากชุมชนอื่นที่ต้องการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ อาจต้องพิจารณาบริบทต่างๆ ของชุมชนตนเองเป็นพื้นฐานก่อน

ปัจจัยต่อมา เป็นเรื่องของผู้นำ และสมาชิก ที่มีทัศนคติ มีแนวคิด มีพื้นฐานของความเสียสละ ความมุ่งมั่นในเรื่องการแบ่งปัน สิ่งที่เป็นจุดเด่นของปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด ในเรื่องการพัฒนาความรู้ คือ การใฝ่รู้ และชอบแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ชอบทดลองทดสอบเพื่อให้เกิดความรู้เชิงประจักษ์ด้วยตนเอง กระบวนการพัฒนาความรู้แบบเพื่อนช่วยเพื่อน (Peer Assist) คือแนวทางหลักของการพัฒนาความรู้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเสียสละ การทุ่มเทเวลา การมีความปรารถนาดีต่อกัน อย่างมั่นคง ไม่เช่นนั้นจะไม่สามารถสืบต่อกระบวนการพัฒนาอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 จนถึงปัจจุบัน

การสนับสนุนจากภายนอก ถือเป็นส่วนเสริม ที่ตามมาภายหลัง และเมื่อใดที่กลุ่มเข้มแข็ง บุคคลหรือองค์กรต่างๆ จากภายนอกปรารถนาจะเข้ามาช่วยส่งเสริม แต่ทั้งนี้ต้องพิจารณาในเรื่องของวัตถุประสงค์ร่วม ว่าสอดคล้องกันหรือไม่ มิฉะนั้น การเข้ามาสนับสนุนของคนภายนอก จะกลายเป็นเรื่องการสร้างภาระ ที่ไม่ได้ทำให้กลุ่มสามารถพัฒนาการสื่อสารให้ดีขึ้น

โดยสรุป การนำแนวทางการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด ไปใช้ ต้องทำการประยุกต์ให้สอดคล้องกับปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ คือ บริบทของชุมชน สภาพสังคม ลักษณะของวัฒนธรรม ในขณะที่ผู้นำกลุ่มและสมาชิกกลุ่ม ต้องมีความเสียสละ มีภาวะผู้นำ มีบุคลิกและอุปนิสัยรักการแบ่งปัน และควรพิจารณาโอกาสการได้รับการสนับสนุนจากภายนอกด้วยเช่นกัน

3. ข้อเสนอแนะ

3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

3.1.1 ภาครัฐ

1) ควรให้การส่งเสริมนโยบายปราชญ์ชาวบ้านโมเดล รวมทั้งให้งบประมาณสนับสนุนอย่างจริงจัง เพราะเมื่อพิจารณาถึงกระบวนการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ที่เหมาะสมกับชาวบ้าน พบว่าปราชญ์ชาวบ้าน ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีบริบทของสภาพแวดล้อม ชุมชน วิถีชีวิต ที่ใกล้เคียงกับเกษตรกรในท้องถิ่น หรือในจังหวัดเดียวกัน อีกทั้งเรื่องของภาษาที่ใช้ในการสื่อสารมีความใกล้เคียงกัน ทำให้ไม่เป็นอุปสรรคในการสื่อสารกัน ซึ่งหากภาครัฐใช้เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานในสังกัดรัฐบาล เข้าไปทำหน้าที่สื่อสารพร้อมจะเกิดปัญหาความแตกต่างกัน ตั้งแต่ ระดับความรู้ ความเข้าใจชุมชน ความเข้าใจในวิถีชีวิต ภาษาและวิธีการสื่อสาร รวมถึงประสบการณ์ในเชิงปฏิบัติอีกด้วย

2) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในฐานะผู้ใช้ประโยชน์จากปราชญ์ชาวบ้าน มีการให้งบประมาณเพื่อให้ปราชญ์ชาวบ้านจัดอบรม แต่เมื่อหักค่าใช้จ่ายแล้ว ไม่มีเหลือเพื่อพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน จึงไม่ได้แตกต่างจากการใช้ปราชญ์ชาวบ้านให้ทำงานด้วยค่าแรงราคาถูก แต่ภารกิจยิ่งใหญ่ เพราะการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ จนถึงขั้นยอมรับปฏิบัติของคนทำเกษตรเคมี ให้หันไปทำเกษตรอินทรีย์เป็นเรื่องยาก แต่เมื่อพิจารณาจากการใช้ประโยชน์แรงงานปราชญ์ชาวบ้านแล้ว จะพบว่าไม่ได้ให้ความสนใจในการพัฒนาปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งควรจัดงบประมาณให้มีการพัฒนาปราชญ์ชาวบ้านด้านความรู้ การอบรมเพิ่มพูนความรู้ การพาไปทัศนศึกษาดูงาน การร่วมมือ หรือส่งเสริมด้านงบประมาณในการพัฒนาสื่ออุปกรณ์ต่างๆ

3.1.2 ภาคการปกครองท้องถิ่น

1) การพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด คือ ส่วนหนึ่งในการพัฒนาเรื่องการจัดการความรู้ในชุมชนท้องถิ่น ทำให้สามารถช่วยแก้ปัญหาชีวิตความเป็นอยู่ของผู้นคนในชุมชนท้องถิ่น การใช้งบประมาณในด้านการสร้างสาธารณูปโภค สร้างความสะดวกสบายเชิงวัตถุ แม้จะเป็นสิ่งที่ดี แต่มีสิ่งที่จะต้องกระทำควบคู่กันไป คือ การสร้างองค์ความรู้ และความเข้าใจในวิถีชีวิตแบบพอเพียง ซึ่งจะช่วยให้เกิดการพัฒนาตนเองของชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน จึงควรส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นใกล้เคียง หรือในตำบลเดียวกันได้มีโอกาสมาเรียนรู้ และส่งเสริมให้เข้าไปสู่การปฏิบัติ

2) ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีการสร้างผลิตภัณฑ์ต่างๆ ทั้งด้านปัจจัยชีวภาพ ด้านเครื่องอุปโภคใช้ในชีวิตประจำวัน ผลผลิตข้าวอินทรีย์ ภาคการปกครองส่วนท้องถิ่น ควรหาหนทางช่วยขยายตลาด และอาจพัฒนาให้เป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนได้

3.1.3 ภาคการศึกษา

1) ภาคการศึกษาที่มีสถาบัน หรือวิทยาเขตของสถาบันอยู่ในพื้นที่จังหวัด หรือชุมชนท้องถิ่น ควรมีการกำหนดนโยบายส่งเสริม ให้นักศึกษาของสถาบันออกไปศึกษา ทำความเข้าใจชุมชน ช่วยพัฒนากระบวนการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ในชุมชน ช่วยเรื่องการจัดการความรู้ เพื่อให้เป็นส่วนหนึ่งในการตอบสนองสังคม และช่วยให้บัณฑิตซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ ได้ตระหนักถึงความสำคัญของชุมชนท้องถิ่น ที่เป็นฐานรากของสังคมประเทศ

2) ภาคการศึกษา เมื่อลงพื้นที่ไปศึกษาข้อมูลต่างๆ ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านสำเร็จแล้ว ควรตอบสนองโดยการคืนความรู้และข้อเสนอแนะให้ชุมชน เพื่อนำไปพัฒนากระบวนการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ได้ดียิ่งขึ้น

3) ภาคการศึกษา ควรนำความรู้ด้านการตลาด การขาย การจัดการ ไปช่วยถ่ายทอดให้ปราชญ์ชาวบ้านเข้าใจมากยิ่งขึ้น เพื่อการเพิ่มขีดความสามารถในการทำตลาดผลิตภัณฑ์ที่ผลิตโดยศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อเป็นช่องทางเพิ่มรายได้มาพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน

3.2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

3.2.1 ผู้ส่งสาร

ในปัจจุบันศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด เพชรบุรี มีปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 8 คน ทำหน้าที่สื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ แม้จะมีการพัฒนาตนเองในเรื่องการสื่อสารจนสัมฤทธิ์ผล แต่หากจะพัฒนาให้การสืบทอดองค์ความรู้ต่างๆ รวมถึงการดำเนินงานของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด คงอยู่ต่อไป ต้องมีการหาผู้สืบทอดโดยการฝึกหัดและพัฒนาคนรุ่นหลัง ให้สามารถเข้ามาทำหน้าที่เป็นผู้สื่อสารองค์ความรู้ แทนปราชญ์ชาวบ้านในรุ่นปัจจุบัน

3.2.2 เนื้อหาสาร

ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด เริ่มต้นสื่อสารองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์เป็นหลัก และพัฒนาเนื้อหาไปสู่การสร้างผลิตภัณฑ์เครื่องอุปโภคที่ใช้ในชีวิตประจำวัน สิ่งที่ควรพัฒนาด้านเนื้อหา คือ องค์ความรู้อื่นๆ อาจใช้แนวทางของปัจจัย 4 และเรื่องประกอบอาชีพ มาเป็นกรอบแนวคิดการพัฒนาเนื้อหาของกลุ่ม กรอบด้านปัจจัย 4 เน้นไปที่การปลูกพืชอินทรีย์ โดยมีทั้งที่เกี่ยวกับพืชเพื่อการบริโภค พืชสมุนไพรเพื่อการรักษาโรคและเสริม

สุขภาพ ความรู้ในการประดิษฐ์เครื่องใช้ในบ้าน การผลิตของใช้ในชีวิตประจำวัน ส่วนกรอบด้านอาชีพ เน้นไปที่เกษตรอินทรีย์เพื่อพืชชนิดต่างๆ ทั้งพืชไร่ พืชสวน ซึ่งอาจต้องสร้างเครือข่ายเพื่อนำปัจจัยชีวภาพไปทดลอง แล้วนำผลมาถ่ายทอด ควรมีการเสริมองค์ความรู้เรื่องแนวทางการประหยัดด้วย

3.2.3 ช่องทางการสื่อสาร

ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านคอนฝิงแคด ควรเพิ่มช่องทางการสื่อสารเพื่อสร้างการรับรู้ต่อสังคมภายนอกให้มากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียน สถานศึกษา ภายในจังหวัดเพชรบุรี หรือจังหวัดใกล้เคียง องค์ความรู้ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านคอนฝิงแคด มีประโยชน์สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำได้ โดยไม่ได้จำกัดอยู่เพียงเรื่องของเกษตรกรรมเท่านั้น หรือแม้แต่การสนับสนุนให้เด็กรุ่นใหม่ในชุมชน เข้ามาซึมซับความรู้ และเผยแพร่ผ่านเครือข่ายออนไลน์ เพื่อให้คนทั่วไปรู้จักมากยิ่งขึ้น จะเป็นประโยชน์ในวงกว้าง

3.2.4 ผู้รับสาร

ผู้รับสารในปัจจุบันมีกลุ่มเกษตรกรเป็นหลัก ควรมองกลุ่มใหม่ๆ ที่อาจเป็นผู้ที่มีอาชีพรับจ้าง คนทำงานสำนักงานที่ตระหนักถึงการประหยัดค่าใช้จ่าย ควรมีการเปิดอบรมหลักสูตรภายใน 1 วัน เพื่อสอนผลิตเครื่องอุปโภคที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น สบู่ น้ำยาเอนกประสงค์ เตาชีวมวล โดยคิดค่าดำเนินการในราคาที่ไมแพงมาก นอกจากจะเป็นการประชาสัมพันธ์ให้คนทั่วไปรู้จักศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านคอนฝิงแคด แล้ว ปราชญ์ชาวบ้านผู้เป็นวิทยากร ยังได้มีโอกาสนำผลการสื่อสารองค์ความรู้เพิ่มมากขึ้น กับกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน อีกทั้งยังเกิดรายได้มาบำรุงศูนย์อีกด้วย

3.2.5 เครือข่าย

ควรมีการเชื่อมเครือข่ายกับกลุ่มผู้ที่เคยเข้ารับการอบรม ให้มากและจริงจังกว่าที่เป็นอยู่ ควรมีการตั้งเป้าหมายร่วมกันในการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ระหว่างเครือข่าย ใช้แนวทางเหมือนที่ปราชญ์ชาวบ้านเคยใช้ คือ วิถีร่วมกันศึกษาหาประสบการณ์ ร่วมกันทดลอง แล้วนำผลการทดลองมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ดังนั้น การเชื่อมโยงเครือข่าย จึงไม่ควรเป็นเพียงแค่การรู้จักกัน และขอความช่วยเหลือกันได้ แต่ควรเป็นการตั้งเป้าหมายและดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรม

3.2.6 การจัดการความรู้

นับวันองค์ความรู้ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านคอนฝิงแคด จะยิ่งมีมากขึ้น แต่การบันทึกความรู้ยังเป็นจุดอ่อน ยังขาดในเรื่องของการแปลงความรู้แฝงในตน (Tacit Knowledge) ให้กลายเป็นความรู้ประจักษ์ (Explicit Knowledge) โดยการทำให้เป็นสารสนเทศใน

รูปแบบต่างๆ มีการจดบันทึก และสร้างระบบฐานข้อมูลที่สืบค้นง่าย อีกทั้งดึงคนในชุมชนเข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และช่วยกันจัดการความรู้ให้เป็นระบบยิ่งขึ้น

3.3 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

3.3.1 ควรมีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมในเรื่องส่วนตัวของปราชญ์ชาวบ้านแต่ละคน ถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อทัศนคติ แนวคิด แรงจูงใจ ที่มีต่อการพัฒนาตน เพื่อเป้าหมายร่วมกันในการพัฒนาการสื่อสารองค์ความรู้ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านคอนผิงแดด

3.3.2 ควรมีการศึกษาวิจัยเรื่องผลสัมฤทธิ์ของนโยบายปราชญ์ชาวบ้าน โมเดล ว่าหลังจากที่มีการดำเนินการไปทั่วประเทศแล้ว ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านทั้งหลายสามารถดำเนินงานได้ประสบผลสำเร็จหรือมีอุปสรรคใด

3.3.3 ควรมีการศึกษาวิจัยเรื่องกระบวนการพัฒนาการสื่อสารของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านในจังหวัดอื่นๆ เพื่อสามารถนำมาเปรียบเทียบปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

